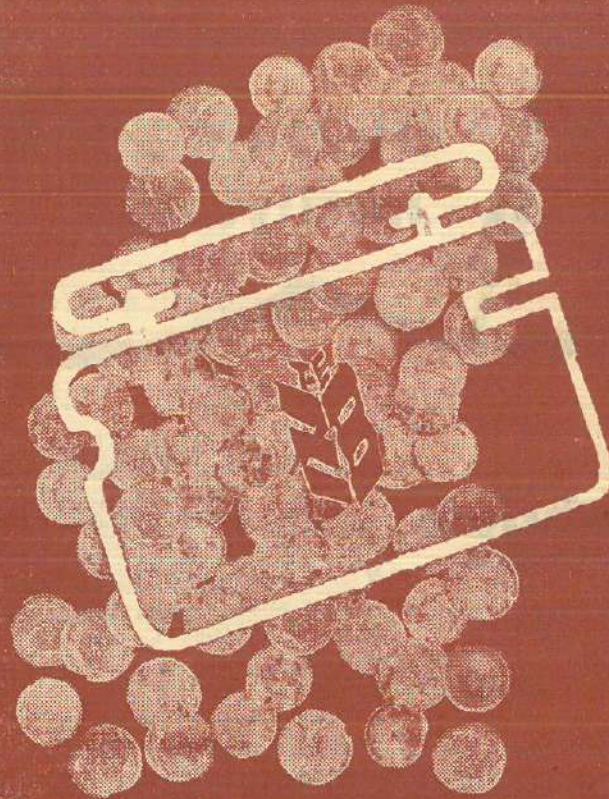

sağlıyacak size huzur verecektir

Ziraat Bankasındaki tasarruflarınız isikbalınızı

T.C. ZİRAAT BANKASI

(Basım: 2675 — A. 1349 — 68)

1964 YILINDA DAHA ÇOK İKRAMİYE DAHA ÇOK KAZANMA ŞANSI

2.150.000

LİRALIK İKRAMİYELER

FEVKALADE APARTMAN DAİRELERİ

YURDUN DİLEDİĞİNİZ YERİNDE MESKEN PARASI

HİSSE SENEDİ VE DEVLET TAHVİLİ 320 ÇEŞİTLİ VE ZENGİN PARA İKRAMİYELERİ

AKBANK

(Folklor: 6)

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

HAZİRAN 1964

İÇİNDEKİLER :

Anadolu'da İlk Türkçeciler	Mehmet ÖNDER
Eski İstanbul Hamamları ve Gezmeleri	Münevver ALP
Folklorcularımız: Şevket Beysanoğlu	Ali Rıza ÖNDER
Beşikdüzü ve Yöresinde Söylenen Bilmeceler	M. Mustafa ÇALDAĞ
Deli Dumrul Hikâyesinin Bir Varyantı	Doç. Dr. Şükrî ELÇİN
Aşık Kâtip Ali	Cahit ÖZTELLİ
Erzurum Dolaylarından Bilmeceler	Osman SAYGI
Yozgathı Hizbi (Hüznî)	Mahmut İŞİTMAN
Aşık Hicran'ın Şiirleri	Mahmut Kemal YANBEY
Tekirdağ'da Çocuk Oyunları	Salim Sami İŞÇİLER
Kırşehir'den Masallar (6): Mitişik Kız	Veysel ARSEVEN
Gölpazarı'nda Sünnet Düğünü (5)	Muzaffer BATUR
AGUSTOS SAYIMIZ, SELÇUKLU — KARS ÖZEL SAYISI	
OLARAK ÇIKACAK — BİZE GELEN KİTAPLAR	

SAYI : 179

KURUŞ : 100

İSTANBUL'DA AYDA BİR DEFA ÇIKAR HALK KÜLTÜRÜ DERGİSİ

321

TÜRKİYE
BANKASI

PARANIZIN
İSTİHBALİNİZİN
EMNİYETİ

(Folklor: 60)

EMNİYET SANDIĞI
1 9 6 4

YILI İKRAMIYE TUTARI
900.000 Lira

7 APARTMAN
DAİRESİ

592.000 Liralık
PARA İKRAMIYELERİ

ASIRLIK TECRÜBE,
ARADIĞINIZ EMNİYET,
BOL İKRAMIYE,
SOSYAL HİZMET,
EMNİYET SANDIĞI'ndadır

(Basın: 1459 — 61)

Memleket içindeki
Bankacılık hizmetleriniz
kadar

MEMLEKET DIŞI
BANKA İŞLERİNİZ
için de

TÜRK TİCARET BANKASI
HİZMETİNİZDEDİR

(Folklor: 62)

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

KURULUŞU: AĞUSTOS 1949

AYDA BİR DEFA İSTANBUL'DA ÇIKAR HALKBİLGİSİ DERGİSİ

SAHİBİ: İHSAN HİNÇER

No: 179

HAZİRAN 1964

YIL: 15 — CİLT: 8

ANADOLU'DA İLK TÜRKÇECİLER

Yazan : Mehmet ÖNDER

Türkçenin Anadolu Türkiye'sinde devlet dili oluşunun 687 nci yılönümü 6 ve 7 Haziran 1964 günlerinde Karaman'da IV üncü Türk Dil Bayramı olarak kutlanacaktır. Bu vesile ile Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürü Mehmet Önder'in bir yazısını sayfalarımıza alıyoruz.

TFA

Türkler, Anadolu'yu yalnız güçleri ve silâhlarıyla değil, ilimleri ve sanatlarıyla, dil ve gelenekleriyle de fethetmişti. Yüzyıllar boyunca devam edegelen Grec-Romen Klâsik kültürü üzerine taze ve orijinal bir Selçuklu kültürünün tohumları atılmış, kısa zamanda Anadolu, Türk - İslâm san'at eserleriyle süslenmişti. Anadolu için pek yeni bir çığır olan bu hareket semerelerini vermekte gecikmemişti. Çeşitli ilimlerin okutulduğu yüksek medreseler, kütüphaneler açılmış, doğu ve Batı'nın tanınmış bilginleri Anadolu'ya göçmüş, bunlar saraylarda üstün bir saygı ve ilgi görmüşlerdi. Bu akın, bilhassa XIII üncü yüz yılda daha çok artarak, Anadolu'da çeşitli fikir ceryanlarının doğmasına sebep olmuştu. Selçukluların din ve mezhep hususunda gösterdikleri müsamaha, Moğol akınları, bunlardan doğan maddî, manevî huzursuzluk, fikir ceryanlarını körüklemiş, tasavvufun gelişmesi ve yayılması için yeni zeminler hazırlanmıştı. Başta Mevlâna Celâleddin Rûmî olmak üzere, Fahreddin İrakî, Necmeddin Dâye, Kadî Siraceddin Urmevî, Muhyiddin İbn-i Arabî, gibi tanınmış sufi'ler Anadolu'ya gelmiş, bunların bağlı

oldukları tarikat veya besledikleri fikirler yayılmağa başlamıştı.

Bu devirde Selçuklu saraylarında kullanılan dil arapça ve farsça idi. Dış işlerinde ve şer'i meselelerde arapça, edebî mevzularda farsça kullanılıyordu. Buna rağmen halk ile devlet adamlarının münasebeti türkçe yapılıyordu. Bir tarafta bilginler ve şairler eserlerini arap ve fars dilleriyle yazarken halk en koyu türkçeyi kullanıyor, türkçe okuyup yazıyordu. Arasına ilmi ve edebî eserlerde türkçeye de yer verildiği görülmüyordu; fakat bu, daha çok yeni doğan bir çocuğun heceleme-sinden başka bir şey değildi. (Aslem türkest egerçi hindu güyem) diyerek türkçüğünü ileri süren Mevlâna da bazı şiirlerini, meselâ :

Mahest nemidanem hurşid ruhat yâ ne

Bu ayrılık odına nice ciğerim yâne

olduğu gibi yarı farsça yarı türkçe yazmış, keza XIII. cü yüzyılın başlarında yaşayan ve Sultan Hoca diye tanınan Konyalı Anmed Fakih, Anadolu türkçesiyle (Çarh - name) adlı, manzum bir risale meydana getirmiştir. Fakat bu birkaç örnek, farsça ve arapçayla boy

SELÇUKLU — KARS ÖZEL SAYIMIZ

OLARAK HAZIRLANIYOR

Bu yıl 16 Ağustos 1964 Pazar günü, Sultan Alp-Arslan eşiyle Selçuklular'ın Kars İli'ni Bizanslılar'dan fethinin tam 900. yıldönümüdür. 1063 Eylülünde Büyük-Selçuklu tahtına çıkan Sultan Alp-Arslan, 1064 baharında "İlk Rûm-Seferi" ne çıkarak, Bizans sınırında konakladı. Selçukluların öncü kolunun başında dokuz yaşındaki şehzâde Melikşâh, Başvezir Ni zâmülmülk ile birlikte Aras sağındaki müstahkem yerlerden şimdiki Iğdır yerindeki kale ile Sürmari/Sürmeli (Iğdır-Karakalası) şehrini ve Kulp (Tuzluca) kalesini fethederek, koruyucularını yerleştirdi. Sultan Alp-Arslan da, ana ordu ile Arpaçayı başlarından ilerleyip, Çıldır gölü kuzeydoğu ucundaki ada şehri Akal-Kalak/Sepîd-Sehr (Çıldır-Ağcakala s) şehrini güçle aldı. Oradan Şam-Solde (Şemsedin) ile Lore (Loru/Borçalı) Türkleri'nin itaatle toptan İslâm dinine girmelerini sağladıktan sonra, Kars topraklarına girdi. Üç haftadan çok süren bir kuşatma ve güçlü

savaşıardan sonra, Arpaçayı sağında ve Kars'a 40 Km. uzaktaki Bizans Vilâyeti merkezi A. m şehrini 16 Ağustos 1064 günü fethetledi. 20 Ağustos ta ilk Cuma-namazını Anı-Fethiye Camiinde kılan Sultan Alp-Arslan, bu şehri, Selçuklulara öncü ve kılavuzluk eden Şeddâd Oğulları'na başıladığından, Selçuklu'lara bağlı ilk Anadolu Türk Emîrliği de 1064 te Kars'ın doğu kesiminde kuruldu.

Bu büyük zafer sebebiyle Karsı Tanıtma Derneği, Kars'ta büyük bir tören hazırlamıştır. 16 Ağustos'ta yapılacak bu büyük bayram ve şenlik için Ankara'da ve Kars'ta kurulan komite ve kollar geceli gündüzlü çalışmaktadır. Dergimiz de bu maksatla 181 inci ve 9 uncu cildinin birinci nüshasını 16 yaşına basarken "Selçuklu-Kars Özel Sayı" olarak yayımlayacaktır.

Kars Özel Sayımıza yazı göndereceklerin, bunları en geç 15 temmuz 1964 gününe kadar göndermeleri gerekmektedir. TFA

ölçüşmeyecek kadar kısır kalmıştı.

Durum, XIII. cü yüzyılın ikinci yarısında, Türkçe lehine yavaş yavaş değişiyordu. Moğol istilâsı ile zayıflayan Selçuklu devleti, göçebe türk beylerinin ve beyliklerinin hâkimiyetine ister istemez boyun eğiyor, dil de halka doğru yayılıyordu. Nitekim, 5 Mayıs 1278 (10 zilhicce 676) de Karamanoğlu Mehmet Bey, Cimri ile Konyayı zaptettikten sonra memleketin her köşesinde şu türkçe فرمانı ilân etmişti :

— Bugünden itibaren divanda, dergâhta, barigâhta, mecliste ve meydanda türkçeden başka dil kullanılmıyacaktı.

Türkçenin, Anadolu'nun göbeğinden hem de resmi dil olarak ilânı ilim ve edebiyat alanında da yeni bir devir açmıştı. Halk ile daimi temas halinde bulunan ve halka dayanan tekke muhiti, türkçeye dört elle sarılmış, yeni eserler vücuda getirilmişti. Sultan Velâd, Akşehirli Seyyad Hamza, Yunus Emre, Türkçe şiir ve ilâhiler yazan şairlerin başında gelmektedir. Eserlerinin çoğunu farsça yazmış olan Sultan Velâd bu sefer :

Tanrıyçün gel bana kim anasın Tanrıyı
Ver bu cihanı bu gün kim alasın Tanrıyı
Baş ne olur bu yola ver davarın sen yele
Başsız can gözün aç kim göresin Tanrıyı
Ussunu köği bugün yaylada görgil düğün
Delü gibi oynagil kim bilesin Tanrıyı
Kendözünü bakmagil; kendözünü sen kogil
Kendözünü yavru kıl kim bulasın Tanrıyı

Diyerek, halkı Tanrıya çağırıyor, beri taraftan Yunus katıksız türkçesiyle ilâhiler okuyordu.

İlk Türkçeciler temeli bu suretle attıktan sonra XIV. cü yüzyılın başlarından itibaren Kırşehirli Kirdecî, Aşık Paşa, Konyalı Ahmed Eflâkî, Elvan Çelebi, Sait Emre, Kaygusuz Abdal v.s. Türkçeyi yine tekke muhitinden işlemeğe ve yaymağa başlamıştır. Tekke böylece kendi çevresinden halka halkın diliyle seslenirken Osmanlı divan edebiyatı da bir zümre edebiyatı olarak halktan ayrı gelişmeye başlamış, böylece edebiyatımızda bir halk, bir de divan edebiyatı adı altında iki ayrı kol, yüz yıllar boyunca kütlelere tesir etmiştir.

ESKİ İSTANBUL HAMAMLARI VE GEZMELERİ

Yazan : Münevver ALP

O zamanki İstanbul'un hamam durumu şöyle idi: Fakir, orta halli, halî vakti yerinde, hattâ enikonu zengin tanınan ailelerin evlerinde, yatak odalarındaki gusulhanelerden başka ailenin yıkanacağı bir banyo yeri yoktu.

Büyük konakların, yalıların, köşkerin hemen hepsi ahşap oldukları için hususî külhanlı, bir veya iki kurnalı soyunma yerli, küçük hamam daireleri binadan uzak, bahçelerinde mevcuttu. Bu konak hamamları haftada bir kızdırılır, gündüz hanımlar, çocuklar, sonra halayıklar, gece de efendiden sonra, usaklar, kâhyalar, ahçılar yıkanır.

Evlerinde gusulhaneden başka yıkanacak yeri olmayan aileler ise on, onbeş günde bir hamama giderdi. Her semtin büyük ve meşhur hamamları vardı. İstanbul hamamlarının yüzde doksanı gift idi. Bazı küçük tek hamamlar da vardı ki; bunlar sabahdan öğleye kadar erkeklerle, öğleden sonra akşama kadar kadınlara mahsustu.

İstanbul hanımlarının, bilhassa Haliç ve diğer semtlerde oturan orta halli aile hanımının davet edilip gidecekleri, ahab, komşu düğünlerinden başka bir eğlenceleri yoktu. O da ayda, yılda bir olurdu. İlkbahardan sonbahara kadar orta halli bir aile efradının ya bir, ya da iki defa mesireye gittiği görülürdü. Bu hanımların yaz, kış bütün gezmeleri, eğlenceleri on, onbeş günde bir gittikleri hamamdı. Dinen israfı haram sayan, evlerinde her türlü idareyi gözetken bu hanımlar, hamam masraflarından kaçınmazlardı. En hesaplı, hattâ cimri sayılan erkekler bile hanımlara hamam için bol harçlık vermekten geri kalmazlardı. Bir aile tek olarak çoluk çocuğıle hamama gitmez, cancığer komşular bir gün önce sözleşirler, hamama götürecekleri öğle yemeklerini kararlaştırırlar, ona göre her aile hanımını ertesi günü hamamda yiyeceği öğle yemeğini ve hamam bohçalarını akşama kadar hazırlardı.

Bu bohçalara çok dikkat edilirdi. Çünkü Hamam el evi, el ağrısı sayılırdı. Bir hanım tertibini, temizliğini, kadınlık ve varlık derecesini, yabancılarla ancak hamamda gösterebilirdi Bunun için hamama getireceği bohçalara, çamaşırlara, hamam takımlarına çok önem

verirdi.

En ağır kumaştan, en güzel işlemeli bohçalarını hamama götürmek üzere saklardı. Bu tertemiz ütülü, işlemeli bohçalar içinde kol ağızları, yakaları oyallı, uçkurları hesap işli çamaşırlar, aile efradının ayrı ayrı silecek bohçaları, ütülü peştemalları, pul ve boncuk oyallı hamam tülbentleri, yalnız hamamdan hamama kullanılan fildişi taraklar, kalayın taslar, sabunluklar, hamam keseleri, hepsi temiz, hepsi ütülü, yeni ve pırlı pırlı olurdu. Bütün ailenin hazırlanan bu ayrı ayrı çamaşır ve silecek bohçalarına, ikişer tane de büyükçe soyunma bohçaları devşirili olarak ilâve edilir, ailenin bütün bohçaları hamam bohçası denilen en büyük boy bir bohçaya yerleştirilirdi.

Kadınlar, bu tandır kadar bohçayı, ertesi sabah evin erkeği işine gider gitmez, halayığın sırtına verip, nevale çıkınlarını alıp doğru hamamı boyarlardı.

Hamama gidince, hamamcı hanım oturduğu hücre sedirinden ayağa kalkar, müşterilerine sefa geldiniz diye temenna ederdi.

Hamamın soğuklukları, hamamların içinden daha geniş, tepeden aydınlık alan ferah bir mermerlik olurdu. Dört tarafı hasır döşeli, üç metre genişliğinde, araları yarımsar metre boyunda cilalı tahta parmaklıklarla bölünmüş, yerden dört beş ayak merdivenle çıkılır sekilerdi. Hamama gelen müşteriler, bu sekiler üzerine hamam yaygısını yayar, duvar kenarına bohçalarını dizer, yaygının orta yerine oturur, giyinirdi.

Gerek soyunurken, gerek hamamdan çıktıktan sonra giyinirken herkes dikkatle birbirini seyrederdi Soğukluk denilen mermerliğin tam ortasında fiskeyi bir mermer havuz vardı. Bu havuzun etrafında yuvarlak sedirler üstünde oturan natır kadınlarla, ana kadınlar kendi müşterilerini görünce hemen koşarlardı. Ana kadın, halayığın sırtından bohçayı kucaklar, boş bir sekiye götürür, bohçadan çıkardığı hamam yaygısını sekinin üstüne yayar, natır kadın da hemen soyunur, gelip tasları, tasların içindeki tarak, sabun, kese, sabun bezlerini alarak kurna yıkamaya içeri giderdi. Yaygı yayan ana kadın da ailenin natır

İnlarını duvardaki çividen alıp getirirdi. Her hanımın kendi nalını olurdur.

Yeni gelinlerin, loğusaların nalınları gülmüş kakmalı ve sırma tasmalı olurdu. Diğer nalınlar da ceviz üzerine sedefli, ekserisi sedefsiz, fakat çok biçimli bir karış yükseğinde idi. Bu nalınlar eve götürülüp getirilmez, ana kadına teslim edilirdi. Ana kadın her ailenin nalınlarını bir kunnaba tasmalarından geçirir, soğukluğun boş duvarına asardı. Her ailenin emekli natırı ve ana kadını olurdu. Müşterisine çok izzet-i ikram ederler, pervane gibi etrafında dönerlerdi.

Hanımlar soyunur, silecek bohçasının içinde getirdikleri, devşirili bohçayı yaygının üstüne açar, önce başından çıkardığı yaşmağını devşirir, bohçaların ortasına koyar, feracesini çıkarır, sekiden aşağı silker, onu da itina ile devşirir, yaşmağın üstüne kor, sonra elbiselerini çıkarır, onu da devşirerek feracesinin üstüne koyup bohçayı usulü veçhile kapatıp ignelerdi.

Diğer bir bohçayı açar, bu bohçaya da kirli çamaşırlarını kordu. Silecek bohçasında getirdiği pamuklu veya ipekli temiz, ütülü peştemalını kuşanır, nalınlarını giyer, ana kadının kolunda içeri girerdi. Hamama son giren hanım bohçaları düzene kor, yaygıyı düzlerdi. Biri sekiye karşıdan bakınca sıra sıra dizilmiş temiz ütülü, işlemeli ağır kumaş bohçaları görür, orada soyunmuş olan ailenin varlıklı olup olmadığını, hanımların, tertipli ve nizamlılığının derecesini anlardı.

Hamama giderken elmas ziynet takılmazdı. Fakat daima takılan yüzük küpe gibi ziynetlerle para kesesi de hamamcı hanıma teslim edilirdi. Hamamcı hanım müşterilerinden aldığı emanetleri küçük küçük gözleri olan bir çekmeceye ayrı ayrı kilitlerdi.

Natır hanım müşterilerini birer birer yıkar, önce saçlarına üçer sabun sürer, eğer başka müşterisi gelmişse onları yıkamaya giderdi. Biraz sonra gelir yoklar, kimin kırı kabarmışsa, onu alır, göbek taşına götürür, baştan ayağa keserdi. Keselenen müşteri tekrar kurna başına gelir, başına üç sabun daha sürer; buna kir akıtmak denirdi. Sonra sabun bezi ile tas köpürtür, tepeden tırnağa vücudu oğa oğa sabunlardı.

Ailenin sabunlanma işi bitinceye kadar öğle zamana gelmiş olurdu. Göbek taşı güzelce yı-

kanır. Hamama birlikte gidip kurnalara dağılmış olan aileler, çoluk çocuk birleşirler, ge-tirlikleri tatlılı, tuzlulu, dolmalı turşulu yemeklerini güllüşerek âhenk içinde yerlerdi. Eğer yanlarında bir hâmile, bir emzikli hanım varsa, imrenmiştir, diye yedikleri yemekten ona da ikram ederlerdi. Natırla ana kadına pay ayırırlardı. Yemekten sonra soğuklukla iç hamam arasındaki soğuk kurnada ana kadın kap-ları sabunlar, götürür, yaygının bir köşesine bırakırdı.

Çok defa hamamcı hanımın sedirinde feraceli yaşımaklı üç hanımın oturduğu görülürdü. Bu hanımlar, yaşımaklarının alt kısmını çözmüş olarak soğuklanmaya girip çıkanları dikkatle seyrederek, hamamcı hanımla görüşürler, bu hanımların görücü olduğu dikkati çekerdi. Yüksek nalınlar üzerinde olduklarından daha uzun boylu görünün, yaş peştemalların sarıldığı vücutlarının inceliği, endamı meydana çıkan, peştemalın uçlarını omuzlarına atarak göğüslerini örten, gür ve uzun saçları omuzlarını baştan başa kaplıyarak belle-rinden aşağı sarıkan, genç kızlar, hava almak için sık sık soğukluğa çıkarlardı. Bu güzel ve cazip tezahürün kız mı, yeni evli mi oldukları hamamcı hanımdan sorulurdu. Almacak cevap üzerine kızların adresleri alınır.

Yemekten sonra da bir baş yıkama, saç tarama işi tekrar başlardı. Müşterinin üçüncü fasıl yıkama, tarama, sabunlanma işi bitince, kurna boşaltılır, temizlenir, yeniden doldurulur, kimse kurnaya yaklaşmaz, tas sokmaz, natıra silecek bohçası tarif edilir, yıkadığı peştemali omuzlarına alan hanım, kurna başına çömelerek abdest alırdı. Natır da silecek bohçasını açar, beklerdi. Hanım havlulara sarmır, natır bir tas su alır, hanımın arkasından soğukluğa çıkar, seki merdivenlerinin alt başında tastaki suyu hanımın nalınlarının üstüne dökerek:

— “Sağlık sular olsun hanımcığım”, duasıyla bırakır, tasla birlikte içeri dönerdi. Hamam kurnası başında bırakılan peştemali yıkar, sıkar, sabunu, keseyi, tarağı, sabun bezini tase doldurarak getirir, yaygının üstüne kordurdu.

Hamamdan çıkan hanım, sabahın erken saatlerinden ikinci namazına kadar, hamamda yorgun düşmüş, pancar gibi kızarmış olduğundan, bir müddet havlularla oturur dinlenirdi.

Hamamcı hanım hamamdan çıkana:

— “Sihhatler olsun”, diye temenna ederdi. Eğer müşterisi devamlı ve bahşışı bol ise, hemen birlik bir cezveye dolabından çıkardığı kahve takımından bir kaşık kahve ile şeker koyarak, bir fincanla beraber tepsiyi ana kadına uzatırdı. Ana kadın da külhancıların koca küreklerle sık sık getirdiği ateşlerle köpüren koca saç mangalda kahveyi pişirerek müşteri hanıma ikram ederdi. Hanım kahveyi içip hamamcıya teşekkür ederken, hamamcı da:

— “Şifalar olsun”, diye mukabelede bulunurdu. Hamamdan çıkan her hanım, mutlaka bir susam helvası alırdı. Hattâ tanıdık müşteriler, hamamcı hanıma para kesesini teslim ederken, susam helvası yapacak baciya, kendisi ve çocukları ve ailesinden herbiri için alacak susam helvalarının parasını peşin verirdi. Bir koca torba susam şekeri yüklenecek erke-den hamama gelen helvacı bacıları tencerelerle hamam mangallarının üzerinde pişirilen tepsilere bunları dökerler, kaşıkla bir santim kalınlığında yayarlardı.

Tepsiye dökülen ve kaşıkla yayılıp düzlenen helvaları, soğuyunca, on santim boyunda, beş santim eninde baklava biçimi keserek müşterilere beşer paraya satarlardı.

Sıcaktan ve yıkanmaktan bunalan çocuklar sık sık soğukluğa kaçarlar, susam helvasının kesilmesini beklerlerdi. Helvanın kesildiğini gören çocuklar içeri koşar, annesine müjdeyi verirdi. Anneleri de:

— “Gel başını toplayayım, saçın kir kokuyorsa, üç sabuncuk daha süreyim, seni çıkaracağım, o zaman helvanı alırım” diye belki onuncu, onbeşinci sabunu sürerlerdi. Yıkana zavallı yavrular istakoz gibi kıpkırmızı hamamdan çıkarılır, helvaları alınır. Hamamda, hamamcılara, natır ve ana kadınlara çok bahşış verilir.

Hamamda “Paramı rezil et, kendini aziz et”, atasözü tam yerinde idi. Hamamcılar ve hamam hizmetkârları, çok para canlısı idi. Fakir veya az gelirli olduğu için az bahşış veren, kurna ve hamam hakkını narh üzerinden hesaplayan müşterilere karşı çok çirkin sözler sarfetmekten de çekinmezler, kötü muamele ederek onları mahcup ve küçük düşürürlerdi.

Bize gelen KİTAPLAR

* Suat Yakup BAYDUR: “Dil ve Kültür”. D D K Tanıtma Yayınları, Dil Konuları Dizisi: 8. İkinci basım. 150 sayfa, 20X14 boyunda, 3 lira.

* Ömer Asım AKSOY: Dil Üzerine Düşünceler, Düzeltmeler”. T D K Tanıtma Yayınları, Dil Konuları Dizisi: 1. İkinci basım, 236 sayfa, 20X14 boyunda, 5 lira.

* Hikmet DİZDAROĞLU: “Ömer Seyfettin”. T D Kurumu Tanıtma Yayınları: 8. 64 sayfa, 20X14 boyunda, 2 lira.

* Muharrem MERCANLIĞIL: “Kitaplar, Kütüphaneler”. Kitapla ilgili yazılar. Kitap Haftasına Armağan: 1. Yeni Yayınlar dergisi yayını. P. K. 60, Yenimahalle — Ankara. 16,5X11,5 boyunda, 32 sayfa, 100 kuruş.

* Şefika MERCANLIĞIL: “Kitapla ilgili Fıkralar”. Kitap Haftasına Armağan: 2. Yeni Yayınlar dergisi yayını. P.K. 60, Yenimahalle — Ankara. 16, 5X11,5 boyunda, 32 sayfa, 100 kuruş.

* Çiğdem MERCANLIĞIL: “Kitapla ilgili Özlü Sözler”. Kitap Haftasına Armağan: 3. Yeni Yayınlar dergisi yayını. P.K. 60, Yenimahalle — Ankara. 16,5X11,5 boyunda, 32 sayfa, 100 kuruş.

* Azmi GÜLEÇ: “Kapsız Sokaklar”. Şiirler. 16X12 boyunda, 58 sayfa, 300 kuruş.

* İsmail AŞIKOĞLU: “Aşık ŞENLİK”. Hayatı, şiirleri. Kovan Yayınları, Necati Bey Bulvarı 34, İzmir. 16X11 boyunda, 68 sayfa 2 lira.

* Turhan DOYRAN: “Comme Autrefois-Geçen Seferler Gibi”. Fransızca şiirler. De-senler Doynan, Arbas ve Tosun tarafından hazırlanmıştır. Eser Editions Europeennes Emer-gences G. MARINX 73, Rue G. Collins, LI-EGE-BELGIQUE, tarafından basılmıştır. 17X13 boyunda, 56 sayfa.

* Ömer KAYAĞLU: “Kabuk”. Şiirler. Hece ve halk edebiyatı tarzile yazılmış şiirler. Tahtabostan sokak, No. 1, Kuzguncuk — İstan-bul, adresinden edinilir. 19X12 boyunda, 58 sayfa, 2 lira.

ŞEVKET BEYSANOĞLU

Yazan : Ali Rıza ÖNDER

14 Ağustos 1920 de Diyarbakır'da doğdu. Babası, Diyarbakırlı bir bilgin olan Molla Ahmet'tir. Anası Esma Hanımdır. İlk orta ve lise öğrenimini Diyarbakır'da yaptıktan sonra 1942 de Ankara Hukuk Fakültesini bitirdi. 1946 - 1948 yılları arasında Başkale, 1948 - 1950 arasında da Avanos hâkimliğinde bulundu. Daha sonra avukat olarak Diyarbakır'da serbest çalışmalarına başladı. Evli, dört çocuk babasıdır. Meslek dışı çalışmaları yanında bölgesel araştırma ve incelemeleri ile tanınmıştır.

Başlangıçta "KAVUT" soyadını almış iken 1943 de bunu "BEYSANOĞLU" olarak değiştirmiştir. Diyarbakır Halkevi dergisi olan "Karacadağ" da "Kavut" soyadı ile yayımlanmış birçok yazıları vardır. Bunlar daha çok, Diyarbakır ozanlarına ve halkbilim konularına ilişkindir. İlk denemeleri de bu dergide yayımlanmıştır.

Şimdi, bir yandan avukat olarak meslekle ilgili işlerini yürütmekte, öte yandan, tarih, coğrafya, biyografi ve halkbilim alanlarındaki çeşitli araştırma ve incelemeleri ile çevresine yararlı olmağa çalışmaktadır.

Basılmış olan kitapları şunlardır :

- 1 — Diyarbakır Folkloru (Tamamı beş cilt ise de şimdiye kadar ancak iki cildi basılmıştır. Üçüncü cildi yakında basılacaktır.)
 - 2 — Ziya Gökalp'in ilk yazı hayatı, İstanbul, 1956
 - 3 — Diyarbakırlı Fikir ve Sanat Adamları (Birinci cildi 1957 de, ikinci cildi 1960 da basılmıştır. Halk ozanlarını da kapsamaktadır. Üçüncü cildi, Cumhuriyet çağında yetişenleri tanıtacaktır, basılmamıştır.)
 - 4 — Diyarbakır Coğrafyası, 1962, İstanbul
 - 5 — Kısaltılmış Diyarbakır Tarihi ve Abideleri, 1963, İstanbul
 - 6 — Bütün Cepheleri ile Diyarbakır, 1963
- Basılacak kitapları :
- 1 — Diyarbakır Tarihi (Üç cilttir. Birinci cildi M. Ö. 3000 yılından M. S. 1515 yılına değin süren olayları kapsamaktadır. İkinci cildi 1515 ile 1923 arasındaki süre ile ilişkindir. Son cildi ise Cumhuriyet çağını

içine almaktadır.)

2 — Diyarbakır Ağzı

3 — Diyarbakır Abideleri ve Üzerindeki Kitabeler.

Kitapları dışındaki yazıları, Karacadağ, Kara Amid dergileri ile Şark Postası ve Diyarbakır gazetelerinde çıkmıştır. Bu yazılarda, Diyarbakır tarihi, halkbilimi ve Doğu

Şevket Beysanoğlu

kalkınması gibi konular işlenmiştir.

Geçen yıl sağlık durumu bozulan ve uzun bir tedaviden sonra esenliğine kavuşan Ş. Beysanoğlu, şimdi de "Diyarbakır Etnoğrafyası" ve "Diyarbakır Ansiklopedisi" üzerinde çalışmaktadır.

Toplumsal kurum ve kıyrdamışlarla yakın dan ilgilenen Beysanoğlu, Diyarbakır Tanıtma Derneği'nin başkanıdır. Diyarbakır'a gelen yerli ve yabancı gezmenlere kılavuzluk ederek surları ve çeşitli anıtları gezdirmekte, onlara gerekli bilgileri vermektedir. Böylece yanlış bilgi ve izlenim edinilmesine engel olmaktadır.

İstanbul'da bulunan ve daha çok, değerli yazma kitapları ile tanınan Ali Emiri Kütüphanesi'nin (Millet Kütüphanesinin) kurucusu, Diyarbakırlı Ali Emiri gibi Şevket Beysanoğlu

Derlemeler :

BEŞİKDÜZÜ VE YÖRESİNDE SÖYLENEN BİLMECELER

Derleyen : M. Mustafa ÇALDAĞ

(Beşikdüzü, Doğu Karadeniz kıyılarının güzel köşelerinden biridir. Trabzon'a bağlı bir nahiye merkezidir. Vilâyete uzaklığı 50 kilometredir. Birçok ilçelerden, sosyal bakımdan, hareketli bir kasabadır. İnsanları uyanıktır. Genel kültür seviyesi bir hayli yüksektir.

Yirmi yıl kadar önce kurulmuş bulunan Köy Enstitüsü'nün çevreye tesiri büyük olmuştur. Bugün öğrenci sayısı 600 den fazla olan bir de Ortaokulu bulunmaktadır.

Yirmiyedi köyü bulunan nahiyede, hemen hemen ilkokulu bulunmayan köy yok gibidir.

Nahiyenin diğer bir özelliği de pek yakın bir gelecekte, denizi ve tabii güzelliği ile turistik bir önem kazanmaya müsait oluşudur. İnsanları bu güzel gerçeği anlamışlardır.

Genel durumu bu şekilde olan Beşikdüzü'nde biz, köylerden gelen öğrencilerimizin yardımı ile bilmece topladık. Belli ki yurdumuzun diğer bölgelerinde de söylenenler, bizim derlemelerimizin içinde mevcuttur. Onları —burada zevkle söylendikleri için— ayıklamak istemiştik. Bundan ötürü çalışmalarımızı "BEŞİKDÜZÜ VE YÖRESİNDE SÖYLENEN BİLMECELER" adı altında neşrediyoruz.

Listemizde numaralı olarak görülenler,

da özel kitaplığını, doğup büyüdüğü kente armağan etmeyi düşünmektedir. Bunun hazırlıklarına bile başlamış, kazıdığı mühür üzerine "Beysanoğlu Kütüphanesi" sözlerini yazdırmıştır.

Doğu Anadolu ve Diyarbakır halkbilimi üzerinde araştırmalarda bulunmak isteyecekler için Beysanoğlu'nun yazıları ve kitapları öncülük edecek değer ve yeterliktedir.

Yazımızı bitirirken, Beysanoğlu'nun "Diyarbakır Folkloru" adlı kitabının birinci cildinden iki mani sunuyoruz :

Ocakta duman olur

Gün olur zaman olur

Diyarbakır karpuzu

Her yerde yaman olur

Dicle gibi ak güzel

Gül menekşe tak güzel

Ben köşeden geçerken

Pencereden bak güzel

aynı varlığa ait ayrı bilmeceleciler.)

A

AD — İSİM: Sende var - Bende var - Bir kur Çöpte devar.

AĞAÇ: Yazın giyinir - Kışın soyunur.

AĞIZ: 1. Bir merak - Otuziki direk, 2. Küçük bir bakkal - Dünyayı yutar.

ALTIN: 1. Sarıdır safran gibi - Okunur Kur'an gibi. 2. Sarı keçi yolda oynar - Yar yıkılır yerde oynar. 3. Sarıdır özü - Güldürür yüzü.

ANAHTAR: Nar nar narladı - Nar duvara fırladı - Gelin kadın gelmeyince - Nar duvardan inmedi.

ARI: 1. Atmaca hayvan gibi - Acısı soğan gibi, 2. Bir nesne gördüm: Canı var - Kanı yok - Sütü helâl - Eti haram, 3. Dağdan gelir Arapçık - Ayağında kızıl çorapçık.

ASMA: 1. Kara yılan - Ağaca dolan, 2. Çıktım sara sara - Çeşmeli hisara.

ATES: 1. Örtürüm uyur - Açarım uyanır, 2. Kara öküz yatar - Sarı öküz kalkar, 3. Çat çatan ağacı - Pıt pıtan ağacı - Kırmızı leylek - Kılaptan ağacı, 4. Bir ufacak fildişi - Kaldırmaz bin kişi, 5. Evden eve alı gelin, 6. Sarı aslan yattığı yerde ot bitmez, 7. ATEŞ, O. CAK, DUMAN: Gider gelmez - Oturur kalkmaz - Yer doymaz.

AT ARABASI: Canlı kaçır - Cansız kovalar.

AY: 1. Dam üstünde yarım tepsi, 2. Dam üstünde kalaylı kazan, 3. Başında doğar - Ortasında büyür - Sonunda ölür, 4. Gökte yanar bir kandil - Haydi bunu sen bil, 5. Dere tepe düz gider - Bir kınalı kız gider, 6. Ay ve Yıldızlar: Min min minare - Ortasında bir nâre - Binbir çiçek, bir lâlâ.

AYLAR: Oniki kardeş birbirini kovalar.

AYAKKABI: 1. Küçük mezar - Dünyayı gezer, 2. Aksama kadar gezer - Sabaha kadar ağzın açar.

A Y N A: 1. Tab nedir tabuş nedir - Güz baharda gümüş nedir - Ne yeredir, ne göktedir, cümle âlem içindedir, 2. Odanın içinde - O da onun içinde, 3. Duvarlara asılır - Hergün ona bakılır.

AYVA: Sarıdır sarkar - Düşerim diye korkar.

AZRAİL: Kendisi var, yaşı yok - Anası, kar-

daşı yok - Elleri ağlatır - Kendinin gözyaşı yok.

B

BAŞ: Yedi delikli tokmak - Bunu bilmeyen ahmak.

BASTON: Ben giderim, o gider - Önümde para kadar iz gider.

BAKRAÇ: Köy içinde çingıraklı dede.

BALIK: 1. Hayvanlar içinde dilsiz, 2. Suda yayılır - Karada bayılır.

BAL: Mineç mineç gözü var - Bey önünde sözü var.

BALTA: Dağa gider seslenir - Eve gelir yaslanır.

BACA: 1. Kara tavuk - Karnı yarık, 2. Her evin vardır boduru - Saçakta çıkar oturu (r).

3. Kendisi içerde - Ağzı dışarda, 4. Dam üstünde kadı gibi - Göğe bakar cadı gibi, 5. Dam üstünde oturmuş - Dumanı gözden kaçırmış.

BAYKUŞ: Fincan gibi gözü var - Acı acı sözü var.

BESİK: 1. Takır, takır takraba - İçinde var akraba, 2. Tıkır tıkır tıklağucan - İçinde var patlağucan, 3. Ha gider ho gider - Bir karış yol gider.

BİLEKİ TAŞI: Altı taş - Üstü taş - İçi yaş.

BİBER: 1. Ektim nohut - Bitti söğüt - Yeleği armut - Kendisi tut, 2 - Uzundur - Kızıdır - Huysuzdur - Soysuzdur, 3 - Karşıda perisi kızı - Fistanları kırmızı, 4. Alçacık asma-cık - Püsküllüce yosmacık, 5 - Yeni gelinin fesi - Acı gelir nefesi.

BOSTAN "Hiyar": Uzundur, yayık değil - Yenilir, kabak değil - Asılır üzüm değil.

BIT: Et bulur, girer - Su bulur, sıvır.

C

CAMI: 1. O yanı taş - Bu yanı taş - İçinde var yüzelli baş, 2. Kedene güdene - Her köyde bidene.

CEVİZ: 1. Dal ucunda kitli sandık, 2. Düşerim ağacımdan - Tirik, tırak; tirik, tırak - Çekiçi al eline - Ne tatlıdır içine bak, 3. Bir fırınım var ağır - İçine dört ekmek sığar, 4. Fildirini fişini - Taşla kardım dişini.

CENAZE: Ürüye mürüye - Bir kuş konu sürüye - Hangi kuşu gördüm - Sirtüstü yü-rüye.

CEP: Yumruğum ağzına.

CEZVE: Sürdüm kabardı - Çektim geberdi.

Ç

ÇAMASIR TEKNEŞİ: Dağda tak tak - Evde

sıp sıp.

ÇAMUR: Bimece bildirmece - Ayak altı kaydırma.

ÇARIK: 1. Giydim bozu - Gezdim düzü - Bir ağzı var - Kırk gözü, 2. Bağlarım yürür - Çözerim durur, 3. Bir itim var: Bağlarım gider - Çözerim oturur.

ÇAY: Kırmızı boyayı boyadım - Misafirler önüne dayadım.

ÇEŞME: Yol üstüne gelin diklenir: Gelen geçen ağzını öper.

ÇİVİ: 1. Başına vurdum - Kayboldu dardım, 2. Kendisi içerde - Baş dışarda, 3. Hırsız içerde - Baş dışarda.

ÇİLEK: Alçacık dalı - Yemesi ballı.

ÇORAP: Giydim doldu - Çektim soldu.

ÇORAP ŞİŞİ: Beş kardeş - Beşi de sanat işler - Dördü giyinmiş - Biri çıplak.

ÇÖTEN (Mısır kurutmak için çubuktan yapılmış bir ambar): 1. Kapıda sansar - Bütün yer, bütün kusa, 2. Eğri büğrü yapısı - Göğe karşı kapısı.

ÇUVAL: Ekten ipten yapısı - Üstündedir kapa-sı.

ÇUVALDIZ: Çektim gittim tepeye - Yular taktım sıpayı.

D

DEĞİRMEN: 1. Deveyi dike bağladım - İpini çeke bağladım, 2. Taştandır, demirdendir - Yediği hamurdandır - Dünyaları doyurur - Kendi doymaz nedendir, 3. Altından sel - Üstünden yel geçer, 4. Uçar uçar - Beyaz saçar, 5. Boyu kısa, beli kaba - Sen niye doymazsın ey Vali Baba, 6. Fır fır döner - Ak ak döker.

DAMLA: Elsiz ayaksız kuyu kazar.

DAVUL: 1. İnüm inüm inler - Bin kişi dinler, 2. Kabuğu var içi yok - Dayağı yer suçu yok.

DAYAK: Dal ucunda yemiş - Onu yiye ölmemiş - Ramazanda yemiş - Oruç bozulmamış.

DENİZ: 1. Benim bir anam var - Durmadan yufka açar, 2. Ak sakallı babalar - Gelir gider duramaz - Gece gündüz çabalar.

DEVE: 1. Eşegin köpeği - Sarkıktır göbeği - Uzun boyunlu - İki büklüm oyunlu, 2. Hap hap ayaklı - Küçükçük kulaklı.

DİŞ: Biz, bizdik, bizdik - Otuziki kız idik - Ezildik, büzüldük - Bir sıraya dizildik.

DİL: 1. Kandilde var, mumda yok - Mendilde var, çulda yok, 2. İnsanlara akıl satar - Ambarlara taş atar.

DOLU: 1. Dam üstünde dana bökeler, 2. Dam

ARAŞTIRMALARI

üstünde dana oynar - Ho ho derim gene oynar.

DOMATES: Kısacık boylu - Kadife donlu.

DÖNGEL: Dal ucunda bıyıklı çoban.

DÖŞEME: Uzun uzun uz yatar - Uşakları düz yatar.

DUMAN: 1. Dam üstünde bir kalbur yün, 2. Bir ağacım var dalsız budaksız - Ben ona nasıl çıkayım elsiz ayaksız.

DURMAÇ (İp): Dağa gider serilir - Eve gelir dürülür.

E

ECEL: Kaş ile gözden yakın - Söylenen sözden yakın.

ELEKTRİK: Bir küçücük mşadır - Bütün dünyayı dolaşır.

ELDİVEN: Parmağı var canı yok - Damarı var kanı yok.

ELMA: 1. Dal üstünde al yanak - İnanmazsan ye de bak, 2. Bir küçük kırmızı ev - Ne kapısı var, ne penceresi - İçinde yıldızdan yatak - Yataкта beş küçük yavru.

F

FARE: 1. Tıpır tıpır yürüsün - Samur kürkü sürüsün - Sen bir küçük hanımsın - Niçin yayan yürürsün, 2. Tavan üstünde takır tutur - Zannedersin halı dokur.

FASULYE: 1. Alaca bulaca - Serptim yamaca - Çıkar gider ağaca, 2. Alçacık asma - Püsküllü yosma.

FENER: Bir kocakarı - Ortası sam.

FİL: Ay doğar bedir bedir - Padişaha giden nedir - Yedi senede bir doğar - Bu hayvanın adı nedir?

FİRİN: 1. Ağzı açık alâmet - İçi kızıl kıyamet - Yaş attım - Kuru çıktı, 2. Karşıdan bak-tım kümbet - Yanıma vardım kızıl kıyamet, 3. Ev yanında ağzı kara.

FINDIK: 1. Bir ufacak mil taşı - İçinde var beyler aş, 2. Uyur uyur boynuzundan yumurt-lar.

G

GEMİ: 1. Dumanı tüter - İsterse gider - Balık değildir - Denizde yüzer, 2. Gider gider izi yok - Kendi kara gözü yok, 3. Karnı yere değmez - Sırtı göğe değmez - Kiblesiz namaz kı-lar.

GÖLGE: 1. Ben giderim, o gider - Yanımda tım tım eder, 2. Sudan geçer ıslanmaz.

GEVEZE: Boş geçirdiği zamanla öğünür - Sonunda hem ağlar, hem güler.

GÖKYÜZÜ: Uzun minare (Gök) - Dibi kare

(Yer) - Yüzbin çiçek (Yıldız) - Bir yaprak (Ay)

GÖMLEK: Bir yerinden girilir - Üç yerinden çıkar - Yine içinde kahnır.

GÖZ: 1. Bir ufacak mil taşı - Dolaşır dağı, ta-şı, 2. Pencereyi kapakladım - Kıyıları saçak-ladım, 3. Altı perçin, üstü perçin - İçinde şah güvercin, 4. Karatavuk yuvasında - Kuyruğu ortasında, 5. Bir keçim var, dünyayı yayılıyor da evin arkasını yayılamıyor.

GÖZLÜK: 1. Kiminin süsü - Gözümün gözü, 2. İki camlı pencere - Bilin bakalım bu ne - Bakıp durur herkese - Göz koydu göz üstüne.

GÜNEŞ: 1. Şıldıramadan çorta girer, 2. Çorttan çıldıramadan geçer, 3. Kendisi gökte - Daliarı yerde, 4. Ateşe vurur yanmaz - Suyu vurur ıslanmaz, 5. Döner döner yerinde - Altın kemer belinde - Gece gündüz yol gider - Yerin-dedir yerinde.

H

HAVLU: Bahçede biter - Makine bükür - Sa-bah sabah - Yüzümü öper.

HAMAM: Altı ateş - Üstü taş - İçersinde - Binbir baş.

HİNDİ: Çarşıdan aldım Fatmayı - Başına bağladım mor çatmayı - Geberesice anandan mı öğrendin - Gerdan kırıp göbek atmayı.

HEDİK: Ben giderim - O gider - Sofra kadar iz eder.

HİRSİZ: Dam üstünde direği - Çıt çıt eder yü-reği.

HIZAR: Ağaca yukarı kara köpek ürür.

HOROZ: 1. Sesi uzun kendi kısa, 2. Baş ta-rak - Kuyruğu orak.

HURMA: Karaoğlan kalpağından asılır.

HIYAR: Uzundur yayık değil - Yenilir kabak değil - Asılır üzüm değil.

I

ISIRGAN: 1. Hattur - Huttur - Arnavuttur - Ağzı yok - Adam kapar, 2. Havlamadan ısıtır.

3. Yabanda kışlar - Elimi dişler, 4. Duvar-dan bakar - Deysem yakar.

İ

İBRİK: El yatar - İlyasçık oturur.

İĞDE: 1. Küçükçük sandık - İçine un bastık, 2. Al benim yastığım - İçine un bastığım.

İĞNE: 1. Bir küçükçük fino - Alemi giydirip kuşatan o, 2. Kendisi demirden - Kuyruğu ken-dirden, 3. Bir ufacak milatan - Gelinleri do-natan.

İNCİR: 1. Dal ucunda süzme torbası, 2. İçi

bitli - Dışı tath.

İSİM: Sende var, bende var - Bir kuru çöpte de var.

İPEKBÖCEĞİ: Afeste mafeste - Bülbül kafeste - Yem yer, su içmez - Bu da bir nesne.

K

KABAK: 1. Evin başında teke - Boynuzu bağı köke. 2. Çektim ip gibi - Geldi küp gibi. 3. Allah yapar yapısını - Bıçak açar kapısını. 4. Hendekten atladı - Ötede yumurtladı.

KAMLUMBAÇA: Karşıdan gördüm bir taş - Yanına vardım; Dört ayak, bir baş.

KAĞIT: Minareden atarım; Yere düşer kırılmaz, suya düşer kırılır.

KAFES: İri gözler ufak gözler - Beni gizler, âlemi gözler.

KAHVE: Bize gel - Eline al.

KALEM: Uzundur boyu, kertiktir başı - Sürdükçe akar gözünün yaşı - Altında vardır ince kumaşı - Gidip geldikçe bitirir işi.

KALB: Ne gece uyur, ne gündüz.

KAPI: 1. Bir kızım var - Gelenin elini öper - Gidenin elini öper. 2. Gece gider, gündüz gider - Bir adımık yol gider. 3. Git leydim, gel leydim - Tırnak üstü dur leydim. 4. Git gelinim, gel gelinim - Yol üstünde dur gelinim.

KARADUT: Yukarda kara kara - Yere düşer pare pare - Elime aldım kan gibi - Ağzıma attım bal gibi.

KAR: 1. Benim bir yorganım var; Dünyayı kaplar - Denizi kaplıyamaz. 2. Yoldan gelir yürümeden - Dala konar görünmeden. 3. Şekere benzer tadı yok - Gökte uçar kanadı yok. 4. Kendisi şeker gibi - Yakıyor biber gibi.

KARINCA: 1. Canı var, kanı yok - Yolda gider izi yok. 2. Yer altında evleri - Eğri büğrü yolları - Pek incedir belleri.

KARPUZ: 1. Allah yapar yapısını - İnsan açar kapısını. 2. Dışı gün gibi - İçi kan gibi. 3. İlle ille illesi - İlle hanım düğmesi - İlle güçtür bilmesi - İlle hoştur yemesi. 4. Yuvarladım tekerlendi - Öptüm şekerlendi. 5. Bize bir misafir geldi; Mantosu yeşil - Entarisi kırmızı - Düğmesi siyah.

KANTAR: 1. Ufacık bir zıl - Ensesinde dil - Arif isen bil - Ahmak isen sor. 2. Deve dabanı - Zencir zebanı - Evleri gezer - Bilmez yabanı. 3. Hannana hinnona - Cümle âlem ona inana. 4. Altmıştır yaşı - Çektikçe, ittikçe kalkar başı. 5. Dere taban - Süngü saban -

Gezer köyü - Bilmez yabanı.

KAŞIK: 1. Aşkar atı yükledim - Kaştan aşağı dikledim. 2. Kuyruklu kumbara - Zahire taşır ambara. 3. Katırmı yükledim - Bayıra aşağı dikledim. 4. Bir karıştır boyu - Delige girmektir huyu - Delikten çıkınca - Koy ateşe suyu.

KAVAL: Kuru girdi yaş çıktı - Ağlar gözlü yaş çıktı.

KAVUN: Teptim tekerlendi - Öptüm şekerlendi - Bal ile badem - Bir güzel âdem.

KAYIK: Bir atım var mihraban - Göğsü su da her zaman - Arpa, saman istemez - Gece, gündüz kişnemez.

KAZAN SAPI: Göl üstünde eğri dal.

KEÇİ: 1. Dağdan gelir söke söke - kara üzüm dökse dökse. 2. Dağdan gelir katırcık - Gömleği yok sırtı açık. 3. Dağdan gelir dadaçık - Gömlek uzun kış açık. 4. Sekmen sekmen sekitir - Bir yumurta bekitir.

KEDİ: 1. Dört dak dak - İki bak bak - İki dingi - Bir fingi. 2. Uzun uzun bıyıklı - Kaval kulaklı - Kürklü, mantolu - Tüylü yanaklı. 3. Masal masal maliki - Tırnakları oniki. 4. Dağda gezer yabanı - Gelir küle diker tabanı.

KENDİR: Kendisi pire kadar - Boyu minâre kadar.

KESTANE: 1. Kaftanı kara - Gömleği sarı - Anası yüz yıllık bir koca karı. 2. Dışı kazan karası - İçi peynir parçası. 3. Kara kara karyacık - İçi dolu mayacak.

KİLİT: Kara köpek kapıyı bekler.

KİRAZ: 1. Dal üstünde sulu boncuk. 2. İnek ahıra giderken kuyruğu elime geldi.

KİBRİT: 1. Kırmızı cübbesi var - Siyah takesi var - Uzundur boyu - Kalabalıktır soyu. 2. Bir yerde kırk baş - Kırkı da kara baş. KİREMİT: 1. Uzun Ali uz yatır - Kızanları düz yatır. 2. Uzun uzun develer - Birbirinî geveler. 3. Küçücük tekneler - Birbirini beklerler.

KİTAP: 1. Kat kat ekmek - İçi dolu bal, pektek. 2. Kat kat kapuska - İçi dolu karınca. 3. Kat ekmek - Kaf ekmek - İçi dolu bal ekmek. KİNA: 1. Kalenin altı bedendir beden - Yeşil koydum al çıktı neden. 2. Göz vurdum - Kırmızı çıktı. 3. Sürdüm hamur - Sildim kömür.

KOVA: 1. Aşağı iner, hıkır hıkır güler - Yu-

Halk Hikâyeleri :

DELİ DUMRUL HİKAYESİNİN BİR VARYANTI

Yazan : Doç. Dr. Şükrü ELÇİN

Tokat'ın Reşadiye kasabasına bağlı Bağtaşı köyünden 75 yaşındaki Hasan Karadağ'dan tesbit ettiğimiz hikâye şöyledir:

Çok eski zamanlarda bir evin bir tek oğlu varmış. Bu oğlan, yıllar geçince büyümüş, gurbete para kazanmaya gitmiş. Parasız oğlan bir ağacın altında düşünürken karşısına bir adam çıkmış. Durdurmuş. Oğlan anlatmış derdini. Adamın kıyafeti düzgünmüş. Oğlana, seni yanıma alacağım, işin akşam gelince ellerime su dökmektir, demiş. Oğlan bu tekliften memnun olmuş, işe başlamış.

Günler geçmiş. Efendi her akşam, kolları dirseklerine kadar kanlı olarak geldikçe oğlan vazifesini yapıyormuş.

Bir gün efendi: "Sen benim ne iş yaptığımı hiç sormuyorsun", demiş. Bunun üzerine oğlan sebebi nedir, demiş.

Efendi: "Ben Azrail Aleyhisselâm'ım. Her gün binlerce kişinin canını alıyorum", demiş. Oğlan bunu duyunca vücudunu bir titreme almış. Günler geçmiş. Oğlan anasını, babasını özlemiş. Azrailden izin istemiş. Azrail, peki olur, demiş ve şöyle konuşmuş: "Al şu paraları, bol bol harca. Gerdeğe gireceğin gece

senin de canını alacağımı unutma."

Delikanlı çaresiz, evine gelmiş. Anası ile babası onu çok düşünceli görünce; "bizim oğlan evlenmek istiyor" demişler. Oğlan evlenmek istememiş. Ama babası, anası zorlayınca râzı olmuş.

Delikanlı için düğün yapmışlar. Gerdek gecesi namaz kılan oğlan Azrail beklemeye başlamış. Azrail sözünde durup gelmiş. "Canını almağa geldim, ama, git babana sor, senin için canımı verirse seni öldürmekten vazgeçerim." Oğlan, üzüntü içinde babasına gitmiş, Babası, "bu zor iş, bu taşı ben kaldıramam, anana bir danış" demiş. Oğlan bu defa anasına gitmiş. Anası da canını vermemiş.

Çaresiz oğlan, Azraile gelmiş. Hikâyeyi anlatmış. Azrail: "Duvak altındaki karına bir danış" demiş. Oğlan, karısına her şeyi anlatmış. Karısı, kocası için canını vermeğe razı olmuş. Delikanlı Azraile, karısının cevabını bildirmiş. Azrail, gelini takdir etmiş, dönmüş ikisine, "Size 500'er yıl ömür verdim, demiş; gitmiş, oğlanın anasının babasının canlarını almış!

karı gelir, gözyaşını siler. 2. Kuru attım - Yaş çıktı.

KOYUN: 1. Üstünden çayır biçirim - Altından süt içerim. 2. Üstünü çorap yaptım - İçini kebab yaptım - Kestim senede bir gün - Büyük bir sevap yaptım.

KÖMÜR: 1. Ocak başında kara kedi, 2. Önce yeşildi - Sonra kesildi - Etrafı sis kapladı - Kiraz kesildi. 3. Çarşıdan aldım kapkara - Eve geldim kırmızılaştı maskara.

KÖPRÜ: 1. Benim bir atım var - Susuz yerde kıslamaz. 2. Ayakları su içer - Üstünden gelen geçer. 3. Bir atım var susuz yerde kıslamaz - Sahibini görür kişnemez. 4. Yol üstünde yorgun eşek. 5. Hernebuğun katırı - Her ne bulursa getiri(r).

KÖRÜK: 1. Kara katır - Yana yatır - Gene kalkar - Gene yatır. 2. Nefesi pek çok - Canı yok. 3. Canı yok nefesi var - Gece gündüz

külde yatar.

KULAK: 1. Etten kanar - Altın tartar. 2. Başa yapışık - İki sapsız kaşık. 3. Güneyde yarım sayfan.

KUR'AN-I KERİM: Kat kat yaprağı - Hacı-islâm toprağı - Ya bunu bileceksin - Ya bu gece öleceksin.

KURBAĞA: 1. Bizim evde dudu var - Eğri büğrü budu var - Yazın gelsin görürsün - Güle güle ölürsün. 2. Akşamları yoldan geçer - İrmaklardan su içer. 3. Mermer ayaklı - Menteşe kulaklı - Dombilek gözlü - Doğan yaklı.

KURŞUN: Bir ufacak mildiren - Beyleri attan indiren.

KUŞLAR: Bin yiğidi bir patırtı kaçıtır.

KÜPE: Elde yapılır - Ete takılır.

KÜRK: Hayvan soyundu - İnsan giyindi. (Gelecek sayıda bitecek)

AŞIK KÂTİP ALİ

Yazan : Cahit ÖZTELLİ

Bu yazının konusu olan âşık Ali hakkında şimdiye kadar araştırma yapılmamıştır. Yalnız Sadettin Nüzhet "Türk Şairleri"nde, 17. yüzyılda yaşadığını tahmin ediyor ve bir divânının İsfahan makamında bestelendiğini bildirerek iki şiirini yayınlıyor, hayatı hakkında da bilgi veremiyor (cilt 1, s. 403)

Geçen yaz Bursa'da görüp incelediğimiz değerli bir mecmuada âşık Ali'nin edebiyat tarihi bakımından çok önemli birkaç şiirini okuduk. Bunlardan şâirin yaşadığı çağı ve kim olduğunu çıkardık. Tarih olaylarıyla sıkı sıkıya ilgili olan ilkinin aşağıya alıyorum; destanın başında Kâtip Ali kaydı vardır. Haydar Oğlu aklın yok mu başında Niçün Âl - Osman'a âsi olursun Her ne zulüm eyledinse dünyada Ettiklerin cümle bir bir bulursun

Hiç tapınma sakın kendi kendine
Sayd ederler seni dürlü fendile
İlyas Paşa gibi kayd-ı bendile
Hüngâr divânına bir gün gelürsün
Çok âsiyi çengellere dizdiler
Maan Oğlu'nun askerini bozdular
Hem Mehdî'nin derisini yüzdüler
Kınalı Oğlu berdâr oldu bilürsün
Niçün oturmazsın kendi halinde
Şimdi sensin cümle halkın dilinde
Bilmiş ol ki Kara Ali'nin elinde
Dürlü dürlü azâbille ölürsün.
Kâtip Ali eydür, var git işine
Dar ederler gen dünyayı başına
Karga kuzgun konar bir gün leşine
Sanma böyle dâratıla kalursun (1)

Bu destanda adı geçen kişilerin karışıkları tarih olaylarını kasaca belirtelim:

HAYDAR OĞLU

Yıllardan beri eşkiya olan Kara Haydar'ın öldürülmesi üzerine Mehmet, babasının katillerinden intikam alarak isyan etti. Başına topladığı adamlarıyla Söğüt dağına çekildi, babasından daha çok fenalık yapmaya başladı. Bir zaman sonra hükümete başvurarak sancak beyliği istedi. Üzerine Anadolu Valisi ile Karaman beyi gönderildi. Haydar Oğlu'nu ele geçiremediler. Bu sefer İhsir geri döndü, Haydar Oğlu yeniden ayaklandı. Halka daha çok

zulüm etmeye başladı. Birgün Karahisar kasabasını bastı, ileri gelenleri öldürdü, şehri yağma etti. Üzerine yeniden asker gönderildi. Bu sırada Haydar Oğlu İsparta üzerine yürüdü. Şehir halkı, ne isterse vereceklerini, buna karşılık şehre girmemesini, dışarda beklemesini rica ettiler, o da kabul etti, yiyip içip eğlenceye daldı. Mütesellim Hasan Ağa kendi adamları ve İspartahlardan topladığı kuvvetlerle bir gece sabaha karşı, eşkiya sarhoş yartnerken ansızın bastırdı. Kanlı bir boğuşmadan sonra Haydar Oğlu yakalandı, adamları dağıldı Haydar Oğlu İstanbul'a gönderilerek Parmakkapıda asıldı. (1649) (Naimâ, cilt IV, s. 233, 242, 263, 267).

Üç yıl kadar hükümeti uğraştıran Haydar Oğlu'na karşı söylenen destan, onun yakalanmasından önce, belki de İhsir Paşa ordusunun üzerine yürüdüğü zaman söylenmiştir. Destanda dolayısıyla adı geçen İlyas Paşa, Balıkesir ve çevresinde büyük bir ayaklanma çıkarak devleti epeyi uğraştırmış, sonunda Küçük Ahmet Paşa tarafından yakalanarak İstanbul'a getirilmiş, Dördüncü Murat tarafından idam edilmiştir (1632) (Naimâ, cilt 111, s. L 27).

Şâirin MAN OĞLU dediği Maan Oğlu Fahreddin, 1606 da isyan ederek, egemen bir devlet gibi Lübnan'ı idare etmeğe başlamış, devlet onunla başa çıkamamıştı. Sonunda, 1635 yılında Küçük Ahmet Paşa yakalıyarak, İstanbul'a göndermiş ve IV. Murat tarafından idam edilmiştir. (Naimâ, cilt 111, s. 167)

Destanda derisinin yüzüldüğü söylenen MEHDİ'ye gelince: Sultan IV. Murat Bağdat seferine çıkıp Akşehir'e geldiği zaman kendisine, "Sakarya Şeyhi" diye tanınan Ahmet adında birisinin Mehdilik iddiasıyla ortaya çıktığını bildirdiler. Üzerine asker gönderildi. Fakat Seyh, başına topladığı yedi sekiz bin kişilik kuvvetiyle bunları bozdu. Sonunda bir baskında yakalandı. Konya'ya padişahın yanına getirildi. Derisi yüzülerek öldürüldü (1638) (Naimâ, c. 111, s. 317 ve 318).

Pek meşhur eşkiyadan olan KINALI OĞLU bir çok kere isyan etmiş, Aydın, Teke illerini ele geçirmiş, yağma ederek halka çok zulüm

ARAŞTIRMALARI

ler etmişti. Bir türlü ele geçirilemeyen Kınalı Oğlu, Sultan Murat'ın silâhtarı Mustafa Paşa'ya sığınarak affa uğramıştı. Sultan İbrahim zamanında Tekeli Mustafa Ağa Yeniçeri ağası olunca, Kınalı Oğlu'nu kandırıp İstanbul'a getirtti. Ayasofya çarşısında asıldı (1641) (Naimâ, c. IV, s. 7).

KARA ALİ, Dördüncü Murat, Sultan İbrahim ve Dördüncü Mehmet devrinin cellât başısı idi. Korkunç ve pek meşhur bir cellât olan Kara Ali, bir çok devlet adamından başka şâir Nef'i ve Sultan İbrahimi de öldürmüştür.

Görülüyor ki Kâtip Ali'nin bu destanı yirmi yıla yakın tarihi içine almaktadır. Aşağıda IV Murad'ın Bağdat seferi için söylediği destanlara da bakarak, adı geçen olaylarda kendisinin de bulunduğu düşünülebilir. Destanın "Haydar Oğlu aklın yok mu başında" diye başlaması da, eşkiyayı yakalamak için giden asker arasında bulunduğu daha çok tanıklık etmektedir. Son dörtlükteki adının öündeki "Kâtip" sözüne bakarak yeniçeri yazıcılarından olduğu söylenebilir. Bu ocakta yazıcılık eden saz şâirlerinin adlarının önünde bu sözü kullandıklarını veya doğrudan bu mahlâsı aldıklarını biliyoruz. Ali, ayrıca adının önünde "Derviş", "Âşık" sıfatını da kullanmaktadır.

Kâtip Ali'nin 17. yüzyıl başlarında doğup, ikinci yarısında öldüğü anlaşılıyor. Bağdat seferine de katılması kendisinin kesin olarak asker, daha doğrusu bir yeniçeri olduğunu göstermektedir. Sultan Murat, bu sefere çıktığı zaman bir çok saz şâirini de beraber götürmüştü. Ordusu Anadolu'ya yürürken yolda rastladıkları âşıkları da almıştı. Âşık Ali, sonradan katılanlardan olsa idi, destanda geçen olayları bu kadar yakından bilemezdi.

Aşağıya aldığımız manzumeleri Bağdat seferi ile ilgilidir. Bu sefer, tarih bakımından olduğu kadar, saz şâirlerini yazdıkları destanlar yoluyla tanıttığı için edebiyat tarihi bakımından da önemlidir. Kendisi de şâir olan Sultan Murat saz şâirlerini koruduğu için çok sevilirdi. Ölümünden sonra, kendisi için yazılmış âğıtlara da çokça rastlıyoruz.

Âşık Ali için şimdilik daha başka söz söyleyemiyoruz. Bunu ileride bulunacak şiirlerinden sonraya bırakıyoruz. Elimizde bulunan ve Bağdat'la ilgili dört şiirini sunuyoruz:

1

Dâr-ı dünyada serine
Aceb halier geldi Bağdat
Görücek 'Sultan Murad'
Yüreğin şen oldu Bağdat
Kişineşür arap atlar
Seriküp yatar başlar
Nice dilâver yiğitler
Düştü sende kaldı Bağdat
Katı derdin kızılbaş'dan
Hiç elin gitmez savaştan
Kesik başlar ile leşden
Her tarafın doldu Bağdat

Âl-Osman sana göz dikti
Râfizin belin büktü
Üzerine asker çekti
Kılmcını saldı Bağdat

Geçilmez kellesiz tenden
İrmağın al akar kandan
Derviş Ali sana candan
Çok dualar kıldı Bağdat.

2

Merd olan Sultan Murat Han
Sana Bağdat şikâr olsun
İçti cenk şarabından
Kulların hep şikâr olsun
Padişahsın âlemünnas
Getürme gönüne vesvas
Hakkındır çün Âl-i Abbas
Yanında hizmetkâr olsun

Sensin Ömer gibi âdil
Arap, acem senindir bil
Daima sen gül gibi gül
Düşmanın dîlfikâr olsun

Saltanatında tacdâr ol
Devr içinde ihtiyar ol
Devletile pâyidâr ol
Ol Yezit nâ-bekâr olsun
Yüzün görüp Şadî oldu şâd
Nasib oldu feth-i Bağdat
Derviş Ali, Sultan Murat
Dünya durdukça var olsun

3

Beyler kurdu altın alem otağı
Düşmana döndü çölü Bağdad'ın
Varup İmamlara yüzler sürmeğe
Askerden geçilmez yolu Bağdad'ın
Âl-i Osmanın kılncı ucundan
Âciz kaldı kaldı Râfıziler canından
Şehit olan yiğitler kanından
Gül gibi renk akar seli Bağdad'ın

ERZURUM DOLAYLARINDAN BİLMECELER

Derleyen : Osman SAYGI

1
Aya bak yıldız bak.
Suya giden kıza bak
Kız mevlânı seversen
Dön yüzünü bize bak

2
Aya bak nice gider
Dolanır gece gider
Bir elim yar koynunda
Bir elim hacca gider

3
Bir ay doğdu Kenarsız
Yâr vefasız ben arsız
Kalkın dağlar aradın
Ateşimden yanarsız

4
Ay bacadan geri dur
Bura meydan yeridir
Geri durun evliler
Bura bekâr yeridir

5
Erzurum evr olası
Çarh ola çevrilesin
Yârim içinden çıkınca
Himinden devrilesin

6
Odaya serdim halı
Boyun karanfil dalı
Eller ne derse desin
Kimin var böyle yârı

7
Odaya serdim keçe
Bu günler gele geçe
Aceb o gün olur mu?
Elim eline geçe

8
Yeşil çitim yel açtı
İnce bele dolaştı
Sen benimsin ben senin
Bu gün falcı fal açtı

9
Yeşil çitim sendedir
Bir ucu da bendedir
Cennetten huri çıksa
Gene göynüm sendedir

10
Çekmecenin kilidi
Gül üstüne bürüdü
Sana gönül vereli
Şu genç ömrüm çürüdü

11
Fırın üstünde kürek
Gine ah çekti yürek
Her derde dayanırdım
Buna dayanmaz yürek

12
Pınar başı pıtırak
Yârim gelsin oturak
Bir o desin bir de ben
Bu sevdadan kurtulak

13
Bu pınar içine pınar
Bağrımıdeşme pınar
Yâr gelip su içende
Su ver söyleşme pınar

14
Çay aşağı gezerim
Mektup verir yazarım
Ben ki böyle güzelim
Niçin yarsız gezerim

15
Barçede gül kuruttum
Tava'da su ılıttım
Yârimin sevdasından
Evi barkı terkettim

16
Sabaha açıla yârim
Atın kamçıla yârim
Gitte bir mektup yolla
Göynüm açıla yârim

17
Erzurum yapıları
Kilitli kapıları
Haktan anahtar insin
Açılın kapıları

Bu mâniler, Erzurum'un Pâsinlerinden 1933 doğumlu Çoşkun oğullarından Hayriye Savar Hatundan not edilmiştir.

Âsi oldu baş kaldırdı nâşi
Kâfirdir, inâden giderdi başı
Kerbela gününe döndü savaşı
Kadı yaman oldu hâli Bağdad'ın
Yaktı hisarın, askeri kağırdı
Çok nefes telef etti, canını uçurdu
Gençlerin hep kılınçtan geçirdi
Kesildi dili Bağdad'ın
Var mıdır bir böyle kişver - güşâdı
İbn-i Sultan Ahmed söylenür ada,
Medh-eyleyüp Gazi Sultan Murad'ı
Medhin eyler Derviş Ali Bağdad'ın

4
Elvedâ sultanım gayri gider oldum
Mübârek hatırım uruşan olsun
Bir sadık kulunum, dua ederem

Gün be-gün devletin âlişan olsun
İkrarından dönmez merd oğlu merdler
Yanar yüreğimde aşk ile odlar
Tig-i gamzın ile ettiğin dertler
Çekeyim sinemde bir nişan olsun
Gayri ilinize varup neyleyim
Vefasız dilberi sevüp neyleyim
Simden sonra azm-i diyar eyleyim
Anım gözlerine gülistan olsun
Ali'm eydür, ilinize varmayım
Varup seni yadlar ile görmeyim
Ahdim olsun bir dahi yâr sevmeyim
Bu işler bana pür-nişan olsun

(1) Bu destan için ayrıca bakınız: Türkiye Mecmuası, c. 13 den ayrı basım, Çağatay Uluçay. "Üç eşkiya türküsü" İstanbul 1958.

YOZGATLI HIZBI (HÜZNİ)

— II —

Yazan : Mahmut İŞİTMAN

V
Kendini vasfetme insana karşı (1)
Mayanı bilirler iltifatından
Gönlünü alçak tut kibretme yahu
Eğerce hür isen esaletinden

Zalim dü-cihanda olmaz berhudar
Ev yıkanın evi olmaz aşıkâr
Kulun kulda ne hakkı var zulümkâr
İrtikâbın varsa, denaetinden

Dâvası istidât münafık kârı
Yaldızlı sözleri bir tuti-vari
İnsan-ı kâmil'sen bil gidigârı
Mevlâ hoşnut olsun diyanetinden
Hakka teslim ol'da gel insaf eyle
İhvan-ı dinine mülâyim söyle
Hüznî'ya kör sanma herkesi öyle
El ariftir tanır gidışatından.

(1) (H. 1338) de Yozgat'ın Kızılkoca Nahiyesi Müdürlüğü'ne Köylüye haksızlık ettiği için yazılmıştır. Bilâhare bu müdürü İstiklâl Mahkemesi irtikâbından dolayı mahkûm etmiştir.

VI
Bir kimseye eğri doğru söz deme
Alemden bulayım dersin rahatı
Verseler dünyayı bir pul'a alma
Hakkiyle ifâ et ubudiyeti.

Çekil bir köşeye et nâsdan fırar
Etliye sütliye karışma zinhar
Bilmem, görmem, duymam çok belâ savar

Malûmat yüzünden çekme zahmeti.
Kem belâsın bulur zabtet lisânın
Çektiği dilinden kuzum insanın
İncitme hatırım aslâ bir canın
Mert isen yılanla eyle ülfeti.

Koyma derununa aslâ husumet
Herkesi kendinden ettirme nefret,
Hüznî'ya her şahsa eyle nihayet
Elinden geldikçe insaniyeti.

VII
Bir adam helâldan mal kazanırsa
Ziyana uğrayıp elden çıkar mı?
Haktan korkup kuldun kim utanırsa
Aceba hiç doğru yoldan çıkar mı?

Bir Yiğit el kahrin çeker yaşarsa
Varlıktan yokluğa düşer şaşarsa
Bir de hane satar avrat boşarsa

Hayal-i hâtırdan dilden çıkar mı?
Kötü söze kimse götürmez takat
Yiğiti kocaltan bab-ı muhannet
Sonradan görmüşten umma sahavet
Hiç has düdük kuru daldan çıkar mı?
Hizbî söze netice ver uzatma
Misal: pişmiş aş a soğuk su katma
Her mecliste kendin ileri atma
İnci deryad'olur gölden çıkar mı?

VIII
Eğme kaşlarını yüzün dön bana
Suçum nedir küstün bana sevdiğim
Çok kahirli sözün geldi dün bana
Suçum nedir küstün bana sevdiğim.
Baktım cemâline taze gül gibi
Sevdan ile yandım oldum kül gibi
Aktı çeşmim yaşı oldu göl gibi
Suçum nedir küstün bana sevdiğim?
İflâh olmaz beni bir derde koydun
Hanger-i cevrimle sinemi oydu
Yıktın hatırımı ellere uydun
Suçum nedir küstün bana sevdiğim
Hizbî sana âşık can ile tenden
Mürüvvet merhamet umarken senden
Nedir fikrin tezden usandı benden
Suçum nedir küstün bana sevdiğim.

IX
Vadi-i hicrandan kaldım avâre
Gezdim Mecnun gibi çöl kana kana
Ağyar dili değmiş gül-i ruhsara
Almış şeftalini el kana kana
Teşrif et bu gece bende-haneyeye
Dolaşmış o sümbül perçem şaneyeye
Bir hayat bahşeyle dil divaneyeye
Girsin âğuşuma bel kana kana
Bu nasıl edadır bendene nisbet
Kalmadı tahammül yok dilde takat
Sarmaş dolaş olup edelim sohbet
Nuş etsin lebinden dil kana kana
Görmedim sen gibi nev-i beşerde
Gül yüzüne eyle zülfünü perde
Belki nazar değer gezme her yerde
Bakmasınlar sana il kana kana
Camef vuslatla ey çeşmi şehlä
Edelim bu gece ıcrâ-yı safa
Teşrife muntazır bu Hizbî baba
Gel bezmimi ihya kıl kana kana

X

Kesretten el çekip kün-i vahdette
Pinhan olmak da güç olmamak da güç
Fikre hizmet edip her cemiyette
İrfân olmak da güç olmamak da güç
Nâsa ihtilât bir müşkül muammâ
Müdebbir ol umurunda daimâ
Tecrübe etmezden bir şahsı ammâ
Yarân olmak da güç, olmamak da güç
Kalmamış ahab-ı sadık zamanda
Zahiri dost, bâtin kârı ziyanda
İnsanın alası değil meydanda
Akran olmak da güç, olmamak da güç
Er isen bir şahsa etme müdarâ
Mahlûkun râzıkı Hazret-i Mevlâ
Marifet Hizbî'ya başa bir belâ
İnsan olmak da güç olmamak da güç

XI

Ben kaçarım belâ ha beni bulur
Sapladı sineme şiş gide gide
Temmuzla Ağustos zemheri olur
Başımda kışladı, kış gide gide
Feleğin sitemi bağrımı ezdi
Yalvarı yalvarı yüreğim üzdü
Kara bahtım ağzım tadımı bozdu
Kalmadı ağzımda diş gide gide.
Zehirler içirdi vafasız devran
Hâlîme merhamet eylemez bir an
Yalnız ben değil, âlem perişan
Bilmem neye varır iş gide gide
Gönlümde bir telâş, çıkmaz yürekten
Ayrıldım bir fidan boylu melekten
Hizbî kurtulmadım zalim felekten
Bir derdim olmada, beş gide gide

XII

Mürüvvet, merhamet gitti yürekten
Taş bağladık demir özlerimize
Mahrum kaldık kavun, karpuz, kelekten
Kar yağdı dağ ile, düzlerimize
Yattık bir tükenmez uykuya daldık
Başımızı kara sevdaya saldık
Ne kara günlerde kapandık kaldık
Âlem zindan oldu gözlerimize
Yâr bize düşmandır, biz yâre ağırâr
Aramıza sözü girdi âhurkâr
Haset fesat sinemizde neler var
Bakma tatlı tatlı sözlerimize
Kara bahtım karalandı her taraf
Hizbî hasıl etmez bu işe esef
Bedmayeler eder malımız telef
Dost gibi gülerken yüzlerimize.

XIII

Hep kar yağdı güvendiğim dağlara
Dolu duman, fırtınadır ilimiz
Hasret kaldı şeyda bülbül dağlara
Bad-ı hazan esti, soldu gülümüz.
Zalim felek düşmüş benim kastıma
Gam leşkerin haval'eyler üstüme
Çok zamandır hasret kaldım dostuma
Bilmem ne hâldedir leb-i balımız.
Koykun koykun eser seher yelleri
İlkit ilkit akar çeşnim selleri
Göresimiz geldi bizim illeri
Felek kıldı kanat ile kolumuz.
Sermeyem gam benim metâm feryad
Hizbî gurbet ilde hâlim pek berbat
Vatan-ı aslimiz muhterem Yozgat
Acep bir gün uğrar m'ola yolumuz.

XIV

Bir Kipti ufacak mesnet alınca (1)
Sadr-ı âzâm gibi, payesine bak
İşin düşüp başın darda kalınca
Bir tecrübe et de mâyesine bak.
Nâmerde sır ver de bir aç aray
Başına dar eder geniş dünyayı
Veled-i zinadan umma vefayı
Tohum kimin bir de dayesine bak
İzzet-i nefsile avdet ihtiyâç
Dostun olsa verme fırsat gözün aç
Tilki gölgesinde kalma lâ-ilaç
Tek mahvetsin arslan sayesine bak
Cahil adam olmaz evliya olsa
Arife teslim ol eşkiya olsa
Hizbî bel bağlama akraba olsa
Hele bir fikrinin gayesine bak
Nasihat alana bir çift söz yeter
Dikenli çabada hiç gül'mü biter?
Veled-i zinalar katırdan beter
Kurttan kuzu doğmaz sırtına benzer
Hizbî zaman zehir katmış balına
Meyl'ederler güzeline mahna
Kimse bakmaz fukaranın hâline
Aç çıplak soyunmuş soğana benzer.

(1) Bir Jandarma onbaşısının (H. 1337) de bir köyde yaptığı eziyeti görerek müteessiren söylemiştir.

XV

Akrabaya bedmayeye yanaşma
Biri akrep, biri yılan benzer
Yarılp cahilin peşine düşme
Deve kılavuzu hayvana benzer
Yüzsuyc döküp de öpme etekler

AŞIK HİCRAN'IN ŞİİRLERİ

Derleyen : Mahmut Kemal YANBEY

Ne düştün canımın kahri kanına
Bilmem beni kime satarsın felek
Her hangi bahçede bir çiçek açsam
Gelir budağıma konarsın felek.
Yine kuşandırın sadri kemerin
Girersin vakfine kalbi mermerin
Niçelerin özün tenden damarın
Sen kimin kanından kanarsın felek
Niçe mahkemede gördün hesabı
Senden gülmemiştir gönül hicabı
Sen değilsin bu cihanın sahibi
Bu âlem senin mi sanarsın felek.
Bu senin yarana hiç merhem olmaz
Ne hain vurursun çare bulunmaz
Bu bir menzildir ki başa varılmaz
Bir gün sen de geri dönersin felek.
Hançer bağlatmıştır bu senin destin
Kimse duymamıştır lezzeti mestin
Hiç olmaz mı senin muhabbet dostun
Herkes bir hançer vurursun felek.

Dolanıp gezmeden usanmadın mı
Çok bentler yıkarsın utanmadın mı
Malikî mülkü var tanımadın mı
Uyan bu gafletten uyuşun felek.
Zerre kadar yoktur sende merhamet
Mert oğlu değilsin aslın muhannet
Bir gün Hicran'ye gelende növbet
Eizi tenesire koyarsın felek.

o o o

Arsızdır bu gönüm her sözden almaz
Aldırıp aklımı tepek olmuşum
Batın genişledi her sözden doymaz
Ne zenginle zengin ne beğ olmuşum.
Bir bent kurdum derde yaslıdır başı
Burcu beştir altı baktır ocağı
On iki top otuz iki yaprağı
Elli dört taş döndürür sibe olmuşum.
Bir âli bağbanın gülünü derdim
Kırk sekiz sarrafta satlığa verdim
Kendir idim aşk havanma girdim

Taştan katı demirden pek yürekler
Sonradan görmüşten kim iyilik bekler
Cepten para çalar çingâne benzer.
İnsan oğlu çiğ süt emmiş mader'den
Avrata sır verme, kurtul kederden
Şefkat gitmiş valideden pederden
Kardeşle onunğün düşmana benzer.
Elinden geldikçe eyle kış-ı kâr
Mezar taşı ile olmaz iftihar
Surette efendi, dilenciler var
Sahtekâr deccal-i zamane benzer.
Öp elini duasını al zavallı
Elde tesbih sofu tahta sakallı
İçî haset fesat dolmuş besbelli
Şeyh-i mecdi gibi şeytana benzer

XVI

Kırcı (1) Boran duman tuttu dağları (2)
Kapıdan dışarı çıkamaz oldum
Güller soldu, hazan bozdu bağları
Bağıma bahçeme bakamaz oldum.
Coşkun sular gibi durmaz akardım.
Bülbül idim gülistanı yıkardım
Lâle idim reyhan gibi kokardım
Kara çalı gibi kokamaz oldum.
Bir zaman top gibi verirdim sedâ
Şimdi sinek gibi eylerim nidâ

Geçti o yigittik, geçti o dâva
Bir sabi çocuğu yıkamaz oldum.
Hizbî garip baştan gitmez kederim
Eridi kemikler çürüdü derim.
Çok zerzavat ektim kalmadı ferim
Karıkları (3) başa çıkamaz oldum.
(1) Kırcı: Kuru ve ufacak, bulgur gibi yuvur-
lak kar taneleri. (2) Köprülü Mehmet Fuat'ın
(Saz Şairleri) kitabına yanlış geçen şiirin aslı
budur. (3) Karık: Çeşitli sebze ekmek için ay-
rılan toprak bölümlerine denir.

DERGİNİN NOTU : Dergimizin 177. sayı-
sında Nizami Nefesî'nin Yozgatlı Hüzmî adlı
yazarının çıkması üzerine Mahmut İzzetman
arkadaşımızdan aldığımız mektupta bu adda
bir Yozgatlı şairin bulunmadığı, bunun geçen
sayımızda başlıyan ve bu sayımızda biten ya-
zarının konusunu teşkil eden Hizbî, diğer mah-
lâsile Hüznî olabileceği belirtilmektedir.

Ayrıca, Sadi Yaver Ataman da 1938 de
Halk Bilgisi Haberleri dergisinde Ereğli'li
başka bir Hüznî'den bahsetmiştir. Ataman'ın
gelecek sayılarımızda çıkacak Yurdun dört
bucağından seri yazarının Sivas kısmında Ka-
radeniz Ereğlisinden olan bu Hüznî'den geniş
şekilde bahsedilmektedir.

kuz taş oyunu taşla da oynanır. Bunda da taşlar diğerindeki gibi üst üste dizilir. Yalnız taşları devirmek için çizgiden, top yerine taş atılır. Ebe olan taşlar yıkılınca oyunculardan birini yakalamaya çalışır. Diğerleri de ebe birini kovalarken taşları dizmeğe çalışırlar. Bir oyuncunun tutulması veya tutulmadan taşların dizilmesiyle bir oyun biter. Tutulan çocuk veya aksi halde ebe tekrar ebe olur.

22 — Taş oyunlarından bir de erkeklerin oynadığı, herkesin her yerde oynadığı DAMA oyunları vardır. Bunlar daha ziyade çok büyükler tarafından ve hatta kahvelerde hususi taşlarıyla eğlence veya kumar olarak da oynanmaktadır. Onaltı taş, Dokuz taş ve üç taş oyunu bu gruptandır. Bu oyunlar usulüne göre çizilmiş karelere veya noktalara taşlar konarak veya ileri sürülerek oynanır.

VI — KIŞ OYUNLARI : Kış oyunları da her yerde aşağı yukarı aynı olduğu için uzun uzun anlatmayıp kısaca isimlerini sayacağım:

23 — Kardan adam: Her yerde olduğu gibi insana benzeyen kardan bir adam yapılır. Ya eriyinceye kadar tutulur, veya karadam kar topuna tutularak bozulur.

24 — Kar topu: Kar el ayasıyla top gibi yapılır. Ya çocuklar iki gruba ayrılarak bir grubunkî diğerine, yahut ta rastgele kim kime olursa atar. Grup halinde olursa hangi grup diğerinden fazla çocuk vurursa o kazanır. Yahut da rastgele oynanıyorsa kim vurulursa o oyundan çıkar. Sona kalan oyunu kazanmış olur.

25 — Bir de kar içine yatılarak boy ölçülür. Bu, çocuklar tarafından az rağbette bir oyundur. Bir de karda kayak vardır ki bunu daha ziyade öğrenciler okuldan gelirken tahta çantalarının üzerine oturarak ve bir bayırdan aşağı kayarak oynarlar. Yahut pek meraklı kimseler ufak çocuklarına kızak yaptırırlar. Ya kendileri çeker, yahut ta çocuk yapabilecek gibiyse kendi kendine kayar.

VII — SPOR GRUBUNA GİREN OYUNLAR : Bu gruba girenler çok fazladır. Bedenin işlemesine diğerlerinden fazla yardım ederler. Bazısı bacakların, bazısı kolların, bazısı bedenin işlemesine yardım ederler. Bu meyanda "Spor bedenin gıdasıdır", "Sağlam kafa sağlam vücutta bulunur" gibi ata sözleri de vardır. Bu gruba giren oyunları kendi aralarında tekrar kısımlara ayırarak anlata-

cağım.

KOŞUYLA İLGİLİ OYUNLAR :

26 — Koşu yarışı : Bu daha ziyade erkekler tarafından yapılır. Burda birkaç senedir yarışlara kızlar da iştirak etmektedir. Ama benim anlattığım büyüklerin yaptıkları hâkemli ve isimli önceden tanzim edilmiş yarışlar değil, sokak aralarındaki çocukların kendi aralarında yaptıkları yarışlardır, koşulardır. Başlangıç yerine bir çizgi çizilir. Koşuya iştirak edecekler bir ayaklarını bu çizgi üzerine koyarlar. Sonra birinin vereceği işaretle hepsi birden koşuya başlarlar. Ya bir mahalle dolaşılır. Yahut tespit edilen bir yere gidip dönülür. Kim daha önce gelirse o yarışı kazanır. "Öndeki topçu arkadaşın bokçu" diye de son geleni kızdırırlar. Koşu bir sokak veya semt etrafından dönülerek yapıyorsa koşucuların hepsi bir istikamette gittiği gibi ters istikamette gidilerek de yapılır.

27 — Kovalamaç : Bunda da bir ebe ve bir de diğer çocuklar vardır. Ebe çocukları yakalamaya çalışır. Çocuklar da yakalanmamağa çalışırlar.

28 — Sobe : Oyuncuların içinden biri ebe olur. Başlangıç olarak seçilen bir duvara veya bir ağaca ebe döner ve gözlerini yumar. Sayarken diğer çocuklar bir yerlere kaçar ve saklanırlar. Ebe saklanmış birini görürse o ebe olur. Herkes saklanmışsa ebe çocuklardan birini sobelemeye çalışır. Ebe sobeyi önce yaparsa sobelenen ebe olur. Ebe bir oyuncuyu ararken diğerlerinden bir veya bir kaç ken-dilerine güveniyorlarsa saklandıkları yerden çıkıp sobe yapmak için koşarlar Ebe kimseyi sobeleyemezse ebeliği devam eder. Oyun çocukların arzusuna kadar devam eder ve kız erkek beraber oynanabilir.

29 — Kovboyculuk : Bu erkekler tarafından oynanmaktadır. Çocukların filmlerde gördükleri kovboylara kendilerini benzetmelerinden meydana gelen bir oyundur. Ellerine tabanca veya tüfek yerine kaim olmak üzere birer sopa alırlar. Bir grup yakalayıcı bir grup da hırsız yani suçlu olur. Birbirlerini "Komen kome" diye bağırıp şakadan vurur, yaralarlar. Şakadan yerlere yatar ve ötürler.

30 — Hırsız - Polis : Bu biraz olsun Kovboyculuğa benzer. Erkekler tarafından oynanır. Çocuklardan biri oyuncu başı olur. Arkadaşlarından birinin bir elinin parmak ucun-

dan baş üzerinden geçmek üzere diğer elin parmak ucuna kadar "Hırsız - polis" diye eşit aralıklarla elini gezdirir. (Hırsız) olanlar bir tarafa, (polis) olanlar diğer tarafa ayrılırlar. Bu ayırma işi bitince hırsız olanlar kaçmağa ve saklanmağa çalışırlar. Polisler de biraz sonra onları yakalamaya çalışırlar, yakaladıkları ellerinden tutarak veya kollarından tutarak veya kollarından bağlayarak oyunun başlangıç yerine getirirler. Yakalananlar bir daha bu oyunda oynayamazlar. Diğerleri bunları kaçırmağa uğraşırlarsa da tutulanların başında kalan bir polis onları muhafaza eder.

31 — Ateşliyim : Bunu da erkekler oynamaktadır. Bunda da oyun başlangıç yeri olarak iki ağaç veya iki duvar seçilir. Çocuklar eşit sayıda iki gruba ayrılırlar. Bir kaleye bir grup, diğer kaleye de diğer grup geçer. Aynı anda her iki kalede birbirlerine doğru birer kişi çıkar. Hangisi kalesine önce giderse o kazanır, geç kalan iki kale arasında ve her ikisine de eşit uzaklıkta bir yerde durur. Buna "Esir" denir. Esir veren taraftan bir oyuncu ve diğerlerinden de bir oyuncu çıkar. Esir verenler onu kurtarmağa çalışırlar, diğerleri de esirleri muhafazaya. Esir veren taraf oyuncusu esir arkadaşına koşarken diğer taraf oyuncusu da onu tutmağa çalışır. Oyun bir kalede tek oyuncu kalıncaya kadar devam eder.

A) Bisiklet : Koşu oyunları bu kadardır. Bisiklet daha ziyade büyüklerin oyunudur. Bunun da sadece yarışları olur binenler arasında.

B) Yüzme : Bu da denize yakın yerde oturanların yaz günleri yaptıkları bir spor veya oyundur. Büyükler yüzerlerken küçükler de kumlarla oynar, deniz suyu çıkıncaya kadar kuyu kazar, fırın yapar, midye, istiridye kabuğu toplarlar. Bazıları yüzer, bazıları da bacaklarını suya sokar, bazıları da güneş banyosu yaparlar.

C) Güreş : Erkek çocukların yaptığı spordan sayılan diğer oyun da güreştir. Bu daha ziyade çimen üzerinde yapılır ve karakucağa benzer. Bunda saatle güreşmezler. Birinin sırtı yere değinceye kadar oyun devam eder. İki kişi güreşir, biri hakem olur, diğer çocuklar da güreşenlerden birini tutarlar veya bir grup birini, diğer grup diğerini

tutar, kendi güreşçilerini bağırarak çöştürürler. Hakemin sözüne itiraz edilemez. Peş eden veya sırtı yere gelen, yahut omuzları yere değen yenilmiş sayılır. Daha ziyade köylü çocuklarının oyunudur.

D) Okçuluk : Bizim çocukluğumuzda revuğa olan bu oyun şimdi yok denecek şekilde az oynamaktadır. İnce fakat dayanıklı bir dal parçası yarım ay şeklinde kıvrılır, iki ucuna dayanıklı bir ip gerilir. Bundan yay yapılır. Sonra bir tahta parçasından veya şiştten ok yapılır. Ok, yayın iki ucu arasında gerilen ipin ortasına konur, ip geriye doğru çekilerek gerdirilir. Sonra nişan alınır ve yay bırakılarak ok fırlatılır. Bunda gaye ya istenen hedefe vurmak veya oku çok uzaklara atmaktır.

E) Atlamalar : Okullarda görüldüğü gibi bu sınıfa giren oyunlar, uzun ve yüksek atlamadır. Bunların anlatılacak bir tarafı yoktur.

VIII — DİĞER OYUNLAR : Bu gruba bir çok oyun girmektedir.

37 — Önce hayvanlarla ilgili olanları anlatayım: Kelebek tutma: Bahar mevsimi gelip de beyaz veya koyu kırmızı taş kelekeleri uçuşmağa başlayınca çocukların sevincine payan yoktur. Eline bir demet karaot veya süpürge alan bir kelebeğin peşine düşer onu tutmağa çalışır. Tuttukları kelekeleri bir kutu içinde veya kazdıkları bir kuyuda saklarlar. Bu kuyunun üzerine renkli bir kâğıt veya bir cam parçası koyarlar. Ve birbirlerine cam para ile gösterirler.

38 — Kuş tutma : Kuş tutacak çocuklar ağlarını, kafeslerini, kuş tutmağa elverişli malzemeyi, ökselik kuşlarını veya ökse otunu alırlar, kuş tutacak yere giderler. Münasip bir yere ağ gerilir. Ökse, kafes yerleştirilir. Bir otun veya çalının akasına gizlenilir. Kafesteki öten kuşun sesine gelen kuşlar ağa bağlı olan bir iple gizlenen yerden çekilerek tutulur. Ellerdeki kafesle kuş dolu sokağa dönmenin ne büyük bir zevk olduğunu ancak kuş tutanlar bilir. Çocuklar kuş tutmağa can atarlarken büyükler de tekrar tekrar kuş tutmanın günah olduğunu söylerler. Fakat kim dinler.

39 — Okulculuk : Bu oyun kız veya erkekler tarafından beraber de oynanmaktadır. İçlerinden biri öğretmen olur. Diğerleri de

birer birer veya ikişer ikişer sıralar halinde yerde oturlar öğretmenler onlara bazı şeyler sorar, harfleri, yazmayı, okumayı, saymayı öğretir. Beraber şarkı söylerler. Birbirlerine masal anlatırlar Bu oyun çocukların okula olan merakını artırır.

40 — Askercilik : Bunun okulculuk oyunuyla biraz olsun benzerliği varsa da bu oyuna kızlar iştirak etmezler. İçlerinden biri subay olur. Diğer çocuklar okulculukta olduğu gibi arka arkaya dizilirler, en baştaki eline ucunda bir bez veya kâğıt bağlı olan bir sopa alır. Bu bayrakları olur. Subay olan "Marş" diye bağırır, çocuklar yürümeğe başlar "Dur" deyince de dururlar. Beraber yürürken hep bir ağızdan marş söylerler. Subayın komutuna göre yatar, koşar, kalkarlar. Yahut çocuklar iki gruba ayrılırlar. Bir yere sinerler. Ellerindeki sopa tüfeklerle birbirlerine ateş ederler. Böylece çocuklarda askerlik hevesi meydana çıkmaktadır.

41 — "Ovalama do si" : Kız ve erkek beraber oynayabilirler. Bütün çocuklar yan yana dizilir. Ortaya biri çıkar. Parmağıyla diğer çocuklara değer ve herkese bir kelime olmak üzere şöyle der: "O, ovalama, do, si, do, si, safran bo si, safran bos, safran bos, safran dos." der. Bu son kelime kimde kalırsa o ebe olur. Arkasını bir duvara döner. Diğerleri kaçır. Onun göremeyeceği bir yere bir şey saklarlar. Bu saklanan şey bulursa ebelikten kurtulur. Saklanan şey bütün oyuncular ve ebe tarafından saklanan bir şeydir. Bulamazsa ebeliği devam eder.

42 — Körebe : Bu oyun kız ve erkek beraber oynanabilir. Ebe olanın gözleri bir bezle bağlanır. Ebe olan önceden tespit edilen bir sayıya kadar sayarken diğer çocuklar kaçırlar. Ebe gözlerini açmaksızın ellerini uzatarak birini yakalamağa veya tutmağa çalışır. Çocuklar yerlerinden asla kıpırdamazlar ve ses çıkarmazlar. Bu çok tehlikeli bir oyundur. Oynanan yerde açık kuyu olmamalıdır. Yoksa ebeğin gözleri bağlı olduğu için çocukları ararken bu kuyunun içine düşebilir.

43 — "Yağ satarım, bal satarım." Bu da karışık oynanabilir. Çocuklar aralıklı olarak bir çember şeklinde oturlar. İçlerinden biri başı çeker ve eline bir mendil alır. Bunun bir ucunu düğümler. Avucunun içinde veya eteğinin arasında saklar. Bu çocukların arkasın-

dan "yağ satarım, bal satarım, ustam öldü ben satarım" diye hem bağırır hem de hızlıca yürür. Ve hiçbirisine sezdirmeden bir çocuğun arkasına bu mendili koyar. O çocuk farkına varıp eliyle arkasını araştırır ve mendili bulursa onu alır mendili koyanın arkasından koşar. Diğer çocuk da onun yerine koşarak gelir, oturur. Oyuncular arkalarına katıyen bakamazlar. Yalnız elleriyle araştırırlar. Eğer mendili arkasına konan çocuk alamazsa koyan gelir onu alır ve o çocuğa vurmağa başlar. O da koşarak bir devir yapıp yerine oturur. Ebenin ebeliği devam eder.

44 — Cilâli oyunu: Bunlar topraktan yapılmış, pisirilmiş ve hatta çeşitli renklere boyanmış şeylerdir. Ufaktırlar, bir fındık veya bir iri nohut kadardır. Bunun bir çok isimleri vardır: Mile, cillop, zıpzıp da denir. Bu oyunla başlık olarak kullanılan cilâlilerin içi renkli camdan yapılmış olanlarına GAZOZ, demirden veya nikelden olanlarına da NIKEL denir. Başlık olarak kullanılan biraz iri, ve ağır olması lazımdır. Bu oyunda esas diğer taraftan fazla miktarda cilâli yutmaktır. Bu oyunda cilâli kazanmağa yutmak denir. Cilâli oyunu bir çok çeşittir.

A) Daire Oyunu: Bu iki kişiyle oynanır. Yere bir daire çizilir. Daire içine önceden tespit edildiği kadar eşit miktarda cilâli konur. Daireden üç adım öteye bir çizgi çizilir. Buradan oyuncular sırayla başlıklarını atarlar. Başlık atılırken o elin yerden kalkmaması esastır. Cilâli çizgiden atılınca daire içinde kalmazsa veya bir cilâliye vurmazsa diğer çocuk çizgiden cilâlisini atar. Daire içinde cilâli kalan veya bir cilâliye vuran diğer cilâlilere vurmağa ve daireden dışarıya çıkarmağa çalışır. Cilâliler yerde bitinceye kadar bu oyuna devam edilir.

B) Kafa Kıрма Oyunu: Bunda daire çizilmez. Herhangi bir yerden biri başı çekip başlığını atar. Diğerleri de cilâlisi ile ötekininkine vurmağa için atar. Bu atışlarda elin özel şekli vardır. Cilâli baş parmağın birinci boğumunun üstüne konup işaret parmağıyla tutulur. El yerden kalkmaz. Kim diğerinin başlığına vurursa o bir sayı kazandığı gibi atışına da devam eder. Her vuruşta da arkadaşından bir cilâli alır. Kim daha fazla yutarsa oyunu en sonda o kazanmış olur. Oyun ya biri-

ARAŞTIRMALARI

nin mızıkçılık çıkarıp bırakmasıyla, ya bir taraftan cilâlisinin bitmesiyle sona erer.

C) Bunda da bir çukur kazılır. O çukura üç adım veya iki adım mesafeye bir çizgi çizilir. Başı çekmek için bir avuç cilâliler kim daha fazla çukura sokarsa o başı çeker. Sonra herkes eşit miktar cilâli ortaya kor. Yirmi veya otuz ne kadar tesbit edildiyse. Birinci biraz avucuna kor. Onları çukura atar. Ne kadar sokarsa onundur. Yerde cilâliler bitinceye kadar atışına devam eder. En sonda çukura girenleri alır cebine koyar. Sonra tekrar tespit edilen miktar cilâli konur, yerde kalanlarla beraber deminki gibi atışa devam edilir.

Ç) İğli - Dışlı: Yine bir çukur kazılıp münasip uzaklığa da çizgi çizilir. Bir oyuncu o çizgiden cilâlileri atarken diğeri çukur başında durur. Avucundaki cilâlilerin hepsini çukura sokması lazımdır. Sokamazsa çukur başındaki alır giren ve girmeyenlerin hepsini. Eğer hepsini sokarsa arkadaşından o kadar cilâli alır. Cilâlilerin hepsi girmeyince sıra diğere geçip bu defa o aldığı cilâlileri avucuyla çukura atar.

45 — Kibrit oyunu: Kibritle oyun olur mu diyeceksiniz? Çocuk bu aklına gelen her şeyle oyun oynar, her bulduğu şeyle de bir oyun yaratır. Gazoz şişelerinin kapaklarıyla, sigara paketleriyle... Kibrit oyunu çok basit bir oyundur. Bir çeşidinde, elde biraz kibrit saklanır. Saklayan diğerine tek mi, çift mi? diye sorar. Diğer taraf bilirse hepsini alır. Bilemezse o kadar kibrit arkadaşına verir. Diğer çeşidi de cilâli ile oynanmaktadır. Herkesin bir başlığı vardır. Birbirlerine vurmağa için başlıklarını atarlar. Kiminki diğerinin başlığına vurursa o önceden tesbit edilen miktar kibriti alır. Üçüncü şekilde de cilâlideki kazılan bir çukura bir çizgiden avuçla bir miktar kibrit atılır. Çukura girdiği kadar diğerinden kibrit alır. Dışarda kalanlar da çukur başında duranıdır. Şunu şu kadar söyleyeyim ki 1940 senesi Trakyada kaçaklık senesi diye anılır. O zaman biz de Bursa'ya kaçmıştık. Bursaya giderken evde bırakmak zorunda kaldığım bir sepet kibrite çok acımıştım. Çünkü onları kibrit oyununda kazanmıştım. Ve evimize döndüğümde önce kibritlerimi aradım ve onları bulunca çok sevinmişim.

46 — Karamela Kâğıdı oyunu: Eskiden resimli kâğıtlara sarılı çok güzel karamela şe-

kerleri vardı. Şimdi de var ama onlarla mukayese bile edilemez. Eskilerinin hem şekerleri çok güzeldi hem de kâğıtlarındaki resimler çeşit çeşitti. Hele bayraklı olanları çok makbuldü. Daha okula gitmeden veya ilkokulun ilk sınıflarında her devletin bayrağını öğrenmiştik. İşte bu kâğıtlarla oynanan oyunlar da iki çeşittir:

A) Bir taraf karamela kâğıdının bir tanesini deste içinde tersine katlar ve arkadaşına dışından gösterir. Onun numarasının tek veya çift olduğunu "Tek mi, çift mi?" diye sorar. O da bilirse kaç kâğıda oynanıyor o kadar alır. Bilemezse o kadar verir.

B) Her iki taraf birer kâğıt tutar, kimininki numarası daha yüksekse veya —oyun şekline göre— küçükse o diğerinin kâğıdını alır. Bazen bu oyun şeker çıkarılmadan yeni alındığında şekerine de oynanır.

47 — Çelik — Çomak oyunu: Bu oyunu erkekler oynar. Bunda biri ufak biri de büyük olmak üzere iki sopa vardır. Büyüğe ÇOMAK, küçüğe de ÇELİK denir. Bunu ya iki grup, veya iki kişi oynar. Çelik ufak olmakla beraber iki ucu biraz sivridir. Çomağın da çeliğe vuracak tarafı daha kalındır. Bunun da birkaç çeşit oyunu vardır.

A) Çelik boyunca çomak girecek şekilde bir çukur kazılır. Bunun üzerine ufki olarak çelik konur. Çeliğin altına çomak sokulur. Hizla çeliği uzağa atar. Karşı taraf tutarsa yanmış olur. Tutamazsa karşı taraf çeliği, çukur üzerine konmuş olan çomağa vurmağa için atar. Vurursa çukur başındaki çeliğin gittiği yere kadar çomağı kaldırıp yatırarak "çelik - çomak" diye sayar veya "Zerde - pilâv" der. Daha önce çelik çelmeğe, çomağı tekrar atmaya, yahut pilâvla zerdenin mânaları kararlaştırılır. Bu sefer çelinen çeliğin gittiği yerden çukura kadar adımlanır, ve sayılır.

B) Bir taş kale olarak kabul edilir. Çeliği çecek olan çocuk çomakla çeliği havadar çeler. Karşı taraf çeliği tutamazsa havadayken o taşa atar. Taşa vuramazsa gittiği yerden taşa kadar adımlanır ve sayılır. Vurursa taş havada çeliği karşı taraf tutarsa taş başındaki değişir. Çelik havada kaç defa ufak vurulup çelinirse gittiği yerden taşa kaç adımlanır, o kadar atlanarak sayılır, iki şer, üçer... Çelik havada tutulursa bütün sayı

lar yana tespit edilen sayıya gelen oyuncu çıkar. Sona kalan cezalandırılır. Birinci olan çeliğe hızla vurur. Sona kalamın kulağından tutup oraya kadar ya koşturarak, yahut yürüterek, yahut da sektirerek götürüp, getirir.

48 — AŞIK Oyunu: Bu daha ziyade kızlar tarafından koyun veya kuzuların aşık denilen kemiğiyle oynanılır. Yanında ayrıca top da vardır. Kızlar yere oturur veya çömelirler. Aşık kemikleri yere konur. Top havaya atılır. Bu ufak bir toptur. Top yere düşünceye kadar yerden ya bir aşık veya hepsi alınmaya çalışılır. Yahut bu miktar oyuna başlamazdan önce kaçar alınacağına dair anlaşılır. Aşık kemiklerinin bir defada yerden alınmasına "Sü-pürme" denir.

49 — Tek mi, Çift mi?

A) Elde bir şey saklanır. O şeyden avuç içinde bir tane mi, yoksa iki tane mi, yani tek mi, çift mi? diye sorulur. Bilinirse sonunda kararlaştırılan şey yapılır.

B) Bunun diğer şekli de hangi elin dolu, hangi elin boş olduğunu bilmektir.

C) Yazı - Tuğra da bu gruba girer. Para havaya atılır, yere düşerken, veya el içinde çalkanyorsa el içinde üst tarafta paranın yazılı tarafı mı, yoksa tuğralı tarafı mı olduğu bilinir. Ve bazı oyunlara da para havaya atılıp yazı, tuğra gelip gelmediği bilinerek başlanılır.

(Gelecek sayıda bitecek)

(Basın: 9561 — 68)

Kırşehir'den Derlenen Masallar : 6

MİTİŞİK KIZ

Derleyen : Veysal ARSEVEN

lusu su getirir, onu içtikten sonra uyurdum, der.

Dev anası çaresiz, bir kalbur alır, ırmağa su getirmeye gider. Kalburu suya daldırır, çıkarınca su deliklerden boşalmış. Kalburun deliklerine çamur sıvar, her yola baş vurur, fakat bir türlü kalbura su dolduramazmış. O suyu doldura dursun, biz gelelim evdekilere.

Dev anası ırmağa gidince, Mitişik kız arkadaşlarını uyandırır :

— Aman kızlar, buradan kaçalım, dev anası bizi diri diri yiyecek, der. Ama gitmeden önce şu dev anasına öyle bir oyun oynyalım ki, Mitişik kızı unutmasın.

Bunun üzerine, tuturuk denklelerinden birini evin ortasına yığarlar, kibriti çıkarlar. Tuturuk otu çabuk ateş alan bir ot olduğu için, birden bire parlar, alevler volan volan yükselir, bir çırpıda evin her yanını kaplarlar.

Kalbura bir türlü su dolduramıyan dev anası yorulur, evin yolunu tutar. Bir de ne görsün, evi kül olmak üzere.

— Ah Mitişik kız, vah Mitişik kız; böreğimi, baklavamı yedin, doymadın. Şimdi de evimi ateşlere yediriyorsun, ben sana gösteririm, der.

Öte yanda kızlar, fak kurarken, faka bakan devin hiddetini seyrediyor, keyifleniyorlarmış. Yedik içtik murada geçtik.

*

Anlatanın adı : Halis Okçu Yaşı : 50

Nereli olduğu : Kırşehirli

Alındığı tarih : 28.1.1955

Nasıl alındığı : Nahit Obruk'un aracılığı ile.

Zamanın birinde, birbiriyle arkadaş olan beş kız varmış. Bunlar her gün tuturuk kazımaya giderlermiş. Bir gün kazıdıkları tuturukla evlerine dönerlerken yorulmuşlar, rastladıkları bir evin kapısını çalmışlar.

— Teyze, bizi bu akşam misafir eder misin? Çok yorulduk ta, demişler.

Meğer orası bir dev anasının eviymiş. Kızları hemen içeri almış, yüzlerine gülmüş, rahat yataklar yapmış, karınlarını doyurmuş ve yatırmış. Maksudı, kızlar uyuyunca, onları yemekmiş.

Kızların içinde pek akıllı, pek kurnaz, Mitişik adında bir kız varmış. Devin maksudını sezmış ve uyumamış. Dev dişlerini güzelce bilemiş, kızları yoklamaya gelmiş. Uyuyup uyumadıklarını anlamak için usulca seslenmiş :

— Kızlar, kim uyuyor, kim uyanık?

— Mitişik kız uyanık.

— Kızım sen niye uyumadın? deyince kız:

— Evde iken, anam bana her gün baklava, börek pişirir, onları yer, ondan sonra uyurdum, der.

Dev anası, kız uyusun diye istediklerini yapar, önüne getirir. Mitişik kız da arkadaşlarını uyandırır, kendilerine güzel bir ziyafet çekerler ve gene yatarlar, fakat Mitişik kız uyumaz. Dev anası yine gelir, usulcana seslenir :

— Kızlar, kim uyuyor, kim uyanık?

— Mitişik kız uyanık.

— Kızım sen niye uyumadın halâ?

— Ben evde, baklava, böreği yedikten sonra, anam bana ırmaktan bir kalbur do-

Yıllık abonesi: 12,
altı aylık abonesi: 6
liradır.

Yurd dışı senelik abone:
3\$, 1£

Yazı İşlerini Fiilen İdare Eden: Mes'ul Müdür: İ. HİNÇER

TÜRK
FOLKLOR
ARAŞTIRMALARI

Basilmiyan yazılar
istenince geri gönderilir
Dizgi ve Baskı: Seri-İş
Matbacılık Ortaklığı
Ankara Cad. 107 İstanbul

SEKRETER: BORA HİNÇER

Mektup ve havale için adres: Posta Kutusu: 46, Aksaray — İstanbul

GÖLPAZARINDA SÜNNET DÜĞÜNÜ

Yazan : Muzaffer BATUR

Sünnet düğünü davullu olursa, köy odasında kahve alınır. Düğün sahibi, kahve pişirir, "Ben bu haftaya veya akşama düğün tahili dökeceğim", der, komşularını, diğer köylüleri, akrabalarını davet eder.

Konu komşu da kendi kudretlerine göre birer şinik veya kabak bağlağı getirirler, kendinden de bir miktar katarlar. İki kilesile keşkek yaparlar. Çanarın dibindeki dibekte adamlar keşkeği döverler. Bu esnada şu türküyü söylerler.

Cezayirin harmanları savrulur.
Arı buğday samanından ayrılır..
Cezayirin yüksek olur evleri..
İçindedir ağaları beyleri..

Bu türküyü çağırarak sabaha kadar keşkek döverler. Sabah olunca kadınlar keşkeği ayıklarlar, yıkarlar, paklarlar.

Sonra onbeş yirmi kişi hayvanlarla odun kesmeğe giderler. Davullar da onları selâmetleyip döner. Giderken içerler, anırırlar (yâni içki içerler, bağırır, nâra atarlar). Neşelenerek ve delilik yaparak giderler. Kalanların büyükleri koyun, keçi v.s. yi keserler. Kazanlara keşkekleri kor, hazırlarlar.

Oduncular dönerken bayırdan silâhlar atılır. Bu, geliyoruz, demektir. Davulcular hemen odundan dönenleri karşılarlar, türküler söyleyerek bayır aşağı gelirler.

İlk odun yükünü yapıp gelene düğün sahibinden hediye olarak para veya yağlık verir. Keşkekler pişirilmeğe başlar.. Artık kına akşamı olur. Burada sünnet çocuklarına "Düzgü düzülür". Yani çocuğa hısım akrabası para verir, sahan ve bir çok hediyeler getirilir. Bunlar çocuğun olur.

Bu akşam kına yerinde kadın ve erkekler ayrı ayrı hazırlanır ve eğlenirler. Kadınlar ayrıca örtü altında oynarlar. Erkekler ise çınar dibinde açıkta oynarlar. Kadınlardan bunları seyredenler olur. Bu âhenk de dağıldı mı, kadınlar kınalarını yakıp, yatarlar. Erkekler

de pişen keşkekleri siniler içinde misafir olan evlere dağıtırlar. Sinilerin üstlerine de en aşağı onar yufka konur. Keşkekler yufkalarla yenilir. Sabahleyin ise misafir olsun olmasın her eve keşkek dağıtılır.

Sünnet olacak çocuk sabahleyin erkenden hazırlanarak süslenir. Pantolonu her zaman giydiği şekildedir. Bir değişiklik yoktur. Üst kısmına, bir gevre bağlanır. Köşelerden kıvrılarak göğüse gelecek surette uçlarından boyundan aşırılarak önden düğümlenir. Krep ve yağlıklardan her omuzuna birer tane asılır. Başına, şapkasının üzerine altın dizilir. Şapkasının arkasından topuklara kadar boyuna göre bir metre kadar gelin teli sarkıtılır. Pırldamak için çocuklar ata bindirilir.

Sünnet olacakla birlikte bütün arkadaşları ata eşeğe v.s. ye biner. Büyük küçük herkes at koşturur (seyirttirir). Canı çekinmesin diye, küçükler de kucaklara alınır. Koşudan gelince çocuklar toplanır, harman yerine çuvalar yayılır, yataklar yapılır.

Kaç çocuk varsa o kadar yatak yayılır. Sünnetçi sıra ile sünnet eder. Yataklara yatırılırlar. Hepsine birer ayva verilir. Davetliler nikel paraları kudret nisbetinde bu ayvalara basar. Eğer kâğıt para verilecekse bir değneğin ucu çatal yapılır, paralar buraya kıştırılır.

Daha sonra çocuklar evlerine, yataklarına götürülür. Geri kalan ziyaretçiler de hediyelerini burada verirler. Bazan; çocuğun yatağı yağlık ve çevrelerle süslenir. Ahali de köy meydanına toplanır. Aynulan kazanlardaki keşkekleri yerler, sonra âhenk yapılır, oynar gülerler.

Sünnetçi giderken kaç çocuk anası varsa sünnetçiye birer kaime para, kesilmiş veya diri birer tavuk, birer gömlek verilerek gönderilir. Davetlilere gidecekleri zaman, (keşkekten sonra, oyun esnasında) lokumları dağıtılır. Sonra herkes köyüne davulla salıverilir (gönderilir, yolcu edilir). Çocuklar kendi aileleriyle kalırlar.

"BASIN İLÂN KURUMU"

Genel Müdürlük

Cağaloğlu, Türk Ocağı Caddesi No. 1
İstanbul

Telefon : 22 43 84 - 22 43 85

Telgraf Adresi : BASIN KURUMU

ŞUBELER

DIŞ MUHABİRLER

İstanbul
Ankara
İzmir
Adana
Bursa
Diyarbakır
Erzurum
Eskişehir
Konya
Zonguldak

A.B.D.
Almanya (Federal)
Almanya
Avusturya
Avustralya
Belçika
Bulgaristan
Çekoslovakya
Danimarka
Fransa
Hollanda
İngiltere
İspanya
İsrail

İsveç
İsviçre
İtalya
Japonya
Lübnan
Macaristan
Norveç
Pakistan
Polonya
Portekiz
Romanya
Yugoslavya
Yunanistan

Otomobilinizi
koruyunuz...

**Mobiloil
SPECIAL**

MOTORUNUZUN

ÖMRÜNÜ

UZATIR!

Mobiloil Special,
geni bir arabalar içinde
piyasaya arz edilmiştir.

✓ Mobiloil Special otomobilinizin motor
aksamını ince bir tabaka halinde devamlı
olarak örter ve bu kısımları paslanmaya
karşı korur.

✓ Motorunuz çalışmaya başlar başlamaz
Mobiloil Special, aşınma önleyici
hassaları ile, bütün hareket eden
kısımlara hemen ulaşır.

✓ Mobiloil Special'ın kurum ve
birikintilere engel olan özellikleri
motorunuzu tertemiz tutar.

✓ Şimdi kullanmakta olduğunuz motor
yağı ne olursa olsun ilk yağ
değiştirme zamanında siz de
arabanızı Mobiloil Special
ile koruyabilirsiniz.

✓ Dört mevsimin motor yağı
Mobiloil Special ve Mobil
istasyonlarında bulacağınız
kaliteli servis, arabanızın
ömrünü uzatır, arızasız,
rahat ve daha fazla
kilometre yapmanızı
sağlar.

(Folklor: 70)

TÜRK FOLKLOR HALKBİLGİSİ DERNEĞİ'NİN YAYIN ORGANIDIR

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

KURULUŞU: AĞUSTOS 1949

AYDA BİR DEFA İSTANBUL'DA ÇIKAR HALKBİLGİSİ DERGİSİ

SAHİBİ: İHSAN HİNÇER

No. 180

TEMMUZ 1964

YIL: 15 - CİLT: 8

NASREDDİN HOCA ÜZERİNE

Yazan: Cahit ÖZTELLİ

Akşehir'de kurulan Nasreddin Hoca Derneği bu yıl olduğu gibi, geçen sene de Temmuzun ilk haftasında Nasreddin Hoca Şenliği düzenlenmiş, bu vesile ile değerli arkadaşlarımız Cahit Öztelli'nin hazırladığı bir konuşma Ankara Radyosu'nda yayımlanmıştır. Bu güzel konuşmayı bu yılki şenlik dolayısıyla sayfalarımıza alıyoruz. - TFA

Tek başına bir ulusu temsil eden değerler vardır.. Şekispir İngiliz ulusu demektir.. Fransa denince hatırlamıza ilkin Molyer gelir.. Dante İtalyayı aklımıza getirir. Nasreddin Hoca da yediyüz yıldan beri Türk halk zekâsını tek başına Türkiye sınırlarından dünyaya taşıyıp yayan bir kişidir.. Yediyüz yıldan beri Türk ulusunun sözcülüğünü, halk zekâsının elçiliğini yapıyor.. Bütün dünya uluslarını güldürüyor. Daha doğrusu Türkün mizah zekâsını her gün dünyanın üzerine bir ışık gibi serpiyor. Nasreddin Hoca, inanış ve görüşlerini halka mizah yoluyla aşılamağa çalışan bir halk filozofudur.

Halktan gelen, halkla birlik, halkla kaynaşmış olan Nasreddin Hoca hiç bir zaman halktan ayrılmamış, kopmamıştır. Kadılık, imamlık, müderrislik yapmış bir aydın, çağının bir bilgini olduğu halde yediyüz yıldır değerini yitirmemiş olan Hoca, tarla süren, çifte giden, pazarda eşeğini satan, değirmene buğday öğütmeye giden, evini kendi onaran halktan bir kişi olarak yaşar fıkralarında..

Onun ölümsüzlüğünü, günümüze kalıcılığını işte burada aramalıdır. Oysa, o çağın aydınları, bilginleri halktan koparak dilleriyle, yaşayışlarıyla saray adamı olmaya başla-

mışlardır.

Halkla kaynaşmış bir halk terbiyecisi olan Nasreddin Hoca'nın, ölümsüzlüğünün yediyüz yıl zamana dayanabilmiş olmasının ikinci sebebi bizce, halkın ortaklaşa meselelerini dile getirmiş bulunmasıdır. Hiç bir yazılı eser bırakmadan yediyüz yıl yaşamak, hem de ülkesinin sınırlarını aşarak bütün dünyaya yayılmak, anlaşılması zor bir başarıdır. Bu başarı ancak halktan kopmamış, halk için yaşamış bir aydın olmasıyla açıklanabilir. Nasreddin Hoca'yı, Türk halkı var etmiş, Türk halkı yaşatmıştır.

Değerli kişiler, önce yetiştikleri ulusun, sonra da bütün insanlığın malı olurlar. Nasreddin Hoca, bugün yalnız Türklerin değil, dünyanın Hocasıdır. Çinden, Hintten Amerika kadar onu bilmeyen yoktur.

Nasreddin Hoca'nın özünde öyle bir yarıdılış vardır ki, o, karşısındakini çileden çıkaracak bir hile saflığı ile zekâyı birleştiren Türk halk adamının güler yüzlü mümessilidir.

Hoca, 1208 yılında yani onüçüncü yüzyılın başlarında, Sivrihisarın Horto köyünde doğmuştur. Babası, köyün imamı Abdullah efendi, anası Sıdika Hanımdır. Babasının ölümünden sonra, genç Nasreddin, Horto köyünün